

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
« _____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Економічне співробітництво України з країнами ЄС в кризових умовах»

Виконавець: Проскурняк Станіслав Вікторович, група МEB-203М

(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Румянцев Анатолій Павлович

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Набок Інна Іванівна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Побоченко Л.М.

«__» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи Проскурняка Станіслава Вікторовича

1. Тема роботи «Економічне співробітництво України з країнами ЄС в кризових умовах» затверджена наказом ректора від «15» вересня 2022 р. № 1868/ст.
2. Термін виконання роботи: з 19 вересня 2022 року по 30 листопада 2022 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо економічного співробітництва України та Європейського Союзу, статистичні матеріали Євростат, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, щорічні звіти міжнародних організацій: Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР).
4. Зміст пояснювальної записки: зовнішньоекономічні інтереси України та ЄС як фактор розвитку економічного співробітництва, особливості, тенденції та напрями економічного співробітництва України та Європейського Союзу на сучасному етапі, пріоритети та механізм поглиблення економічних відносин України та ЄС в контексті кризових умов.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 5 таблиць, 11 рисунків та 2 додатки.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 23 слайди.

7. Календарний план-графік.

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	22.08.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.08.2022	Виконано
3.	Розкрити теоретичні аспекти дослідження зовнішньоекономічних інтересів України та ЄС як чинника розвитку економічного співробітництва	19.09.2022-02.10.2022	Виконано
4.	Проаналізувати тенденції та напрями економічного співробітництва України та Європейського Союзу на сучасному етапі	03.10.2022-16.10.2022	Виконано
5.	Розробити практичні рекомендації щодо пріоритетів та механізмів поглиблення економічних відносин України та ЄС в кризових умовах	17.10.2022-26.10.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.10.2022-31.10.2022	Виконано
7.	Передати кваліфікаційну роботу для перевірки на плагіат	01.11.2022	Виконано
8.	Оформити кваліфікаційну роботу	02.11.2022-11.11.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	12.11.2022	Виконано
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.11.2022	Виконано
11.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	15.11.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: «29» серпня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Румянцев А.П.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Проскурняк С.В.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Економічне співробітництво України з країнами ЄС в кризових умовах»: 100 сторінок, 5 таблиць, 11 рисунків, 80 літературних джерел, 2 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, УКРАЇНА-ЄС, ІНВЕСТИЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО, ТОРГОВЕЛЬНА СПІВПРАЦЯ, КРИЗОВІ УМОВИ, МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.

Об'єкт дослідження: є процес економічного співробітництва України та ЄС в умовах нових глобальних викликів.

Предмет дослідження: теоретичні та науково-практичні засади розвитку напрямів економічного співробітництва України та країн ЄС в контексті сучасних кризових умов.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження розвитку економічного співробітництва України та ЄС в кризових умовах.

Методи дослідження: загальні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, класифікація), теоретичні методи (системний аналіз), економіко-статистичні, графічні та інші.

Отримані результати та їх новизна полягає у поглибленні засад розвитку двосторонніх українсько-європейських економічних відносин та обґрунтуванні механізму їх оптимізації в умовах ведення російсько-української війни.

Значущість виконаної роботи та висновки: матеріали та висновки дослідження мають вагу для подальшого аналізу економічного співробітництва України та ЄС, окреслення шляхів формування привабливого інвестиційного середовища в Україні.

Рекомендації щодо використання результатів: теоретичні положення та практичні рекомендації кваліфікаційної роботи забезпечують основу для подальших досліджень економічного співробітництва між Україною та країнами ЄС й можуть бути використані при розробці заходів економічної політики цих країн.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ЗОВНІШНОЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ТА ЄС ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	10
1.1. Характеристика підходів до процесу європейської інтеграції та економічного співробітництва між Україною та ЄС.....	10
1.2. Ретроспективний огляд економічного співробітництва між Україною та ЄС в процесі євроінтеграції.....	17
1.3. Нормативно-правове забезпечення асоціації України з Європейським Союзом.....	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	33
2.1. Динаміка та стан торговельної співпраці України та країн ЄС.....	33
2.2. Розвиток інвестиційних відносин в межах україно-європейського партнерства.....	44
2.3. Міжнародне співробітництво в науково-технічній сфері між Україною та ЄС.....	53
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМ ПОГЛИБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ УМОВ.....	65
3.1. Економічна співпраця України та ЄС в умовах російсько-української війни	
3.2. Перспективи інвестиційного співробітництва України та ЄС на двосторонній основі та у багатосторонньому форматі.....	75
3.3. Ризики економічного співробітництва Україна – ЄС в контексті внутрішніх реформ і геополітичних змін.....	83
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	102

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі
- ЄЕС – Європейське Економічне Співтовариство
- ЄІСП – Європейський інструмент сусідства й партнерства
- ЄК – Європейська Комісія
- ЄП – Європейський Парламент
- ЄПС – Європейська політика сусідства
- ЄР – Європейська Рада (глав держав та урядів країн-членів ЄС)
- ЕВС – Економічний і валютний союз
- ЄС – Європейський Союз
- ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
- НТЗ – нетарифні заходи
- ПВЗВТ – поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі
- ПІ – прямі іноземні інвестиції
- СП – Східне Партнерство
- СФЗ – санітарні та фітосанітарні заходи
- ТБТ – технічні бар'єри у торгівлі
- ISO – міжнародні стандарти (норми)
- MRA – Угода про взаємне визнання (Багатостороння угода)
- MFN – Режим найбільшого сприяння (Most-favoured nation regime).

ВСТУП

Актуальність теми. Посилення взаємозалежності економік країн та інтенсифікація інтеграційних процесів у глобальних умовах розвитку зумовили трансформацію їх зовнішньоекономічних відносин.

Стратегічний вибір України щодо інтеграції до ЄС визначає необхідність розробки відповідних механізмів для реалізації даного вибору. Особливо важливим у цьому контексті є економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом, що передбачає функціонування глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі, взаємовідкриття ринків, регуляторне та інституційне наближення України до економічних стандартів ЄС, реалізацію економічної складової Угоди про асоціацію. Це дасть можливість вивести співпрацю між Україною та ЄС на якісно новий рівень, суттєво наблизити економічну систему України до економічної системи Євросоюзу на основі взаємної лібералізації, вільного руху товарів, капіталів та послуг, гармонізації підходів та принципів, на яких будуються галузеві політики, закріпити Україну як конкурентоспроможного та інвестиційно привабливого учасника глобальної економіки.

В даний час економічне співробітництво України та країн ЄС не відповідає їхньому потенціалу і в основному обмежується зовнішньою торгівлею товарами традиційної структури та певною кількістю спільних інвестиційних проектів.

У науковому дискурсі євроінтеграційних процесів серед зарубіжних вчених слід виділити публікації таких авторів, як: Д. Дайнен, Р. Дарендорф, К. Дойч, Д. Мітрані, Ж. Моне, А. Моравчік, Д. Най, Б. Росамонд, А. Спінеллі, Е. Хаас, Ю. Хабермас, С. Хоффман, Ф. Шміттер, Х. Шульц та ін.

Розвиток відносин між Україною та ЄС в різних аспектах співробітництва, особливості євроінтеграційних реалій досліджуються такими українськими вченими як: А. Гальчинський, Л. Губерський, Я. Жаліло, В. Копійка, Г. Перепелиця, Р. Петров, А. Румянцев, І. Тодоров, В. Чумак, В. Чужиков, О. Шаповалова, А. Філіпенко та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження розвитку економічного співробітництва України та ЄС в кризових умовах.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких завдань:

- дати характеристику підходів до процесу європейської інтеграції та економічного співробітництва між Україною та ЄС;
- здійснити ретроспективний огляд економічного співробітництва між Україною та ЄС в процесі євроінтеграції;
- навести нормативно-правове забезпечення асоціації України з Європейським Союзом;
- проаналізувати динаміку та стан торговельної співпраці України та країн ЄС;
- визначити тенденції розвитку інвестиційних відносин в межах україно-європейського партнерства;
- охарактеризувати міжнародне співробітництво в науково-технічній сфері між Україною та країнами ЄС;
- окреслити економічну співпрацю України та ЄС в умовах російсько-української війни;
- визначити перспективи інвестиційного співробітництва України та ЄС на двосторонній основі та у багатосторонньому форматі;
- навести можливі ризики економічного співробітництва Україна – ЄС в контексті внутрішніх реформ і геополітичних змін.

Об'єктом дослідження є процес економічного співробітництва України та ЄС в умовах нових глобальних викликів.

Предмет дослідження – теоретичні та науково-практичні засади розвитку напрямів економічного співробітництва України та країн ЄС в контексті сучасних кризових умов.

Методологія та методи дослідження. У процесі підготовки кваліфікаційного дослідження використано наукові методологічні підходи, включаючи концепцію

вирівнювання асиметрії залежності країн, що розвивають фінансово-економічне співробітництво, методи угруповання та узагальнення, наукової індукції та дедукції, порівняльного, системного та статистичного аналізу, прогнозування, а також табличні та графічні прийоми відображення статистичних даних.

Теоретичну основу роботи склали економічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувались законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо економічного співробітництва України та Європейського Союзу, статистичні матеріали Євростат, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, щорічні звіти міжнародних організацій: Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 5 таблиць та 11 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 80 найменування на дев'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗОВНІШНОЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ТА ЄС ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Характеристика підходів до процесу європейської інтеграції та економічного співробітництва між Україною та ЄС

Теоретичні засади економічного співробітництва між ЄС та Україною ґрунтуються на головних принципах теорії європейської інтеграційної політики та Європейської політики сусідства. Вони передбачають встановлення системи державного управління у цих сферах, що спираються на компетентність, відповідальність, стратегічне довгострокове планування, розширення зв'язків між суб'єктами щодо економічної співпраці.

Важливість євроінтеграційних процесів для України ґрунтується на історичних, географічних, політичних чинниках, а подальший розвиток Української держави нашої країни, від здобуття незалежності, практично був завжди зорієнтований на європейський вибір, приєднання до економічно незалежних європейських держав. Незважаючи на те, що в Україні євроінтеграційні процеси розвиваються не завжди послідовно, ідея про те, що євроінтеграційний процес для України буде сприяти модернізації країни є актуальна.

Якщо оцінювати вплив євроінтеграційних настроїв на економічну співпрацю між Україною та ЄС, то необхідно зазначити, що ідея об'єднаної Європи підтримувалася постійно, мала важливе значення в економічних, політичних та безпекових вимірах на протязі історичного періоду розвитку регіону. Вони спираються на торгівельні та економічні зв'язки, а їх розширення вимагало мінімізацію та усунення митних бар'єрів, уніфікацію регламентів та стандартів.

Історично, після занепаду Римської імперії Європа почала формуватися як історична, культурна, політична та соціальна спільність європейських країн,

незважаючи на неодноразову зміну кордонів європейських держав та часті війни між ними. Цей процес зближення та взаємного економічного, торгівельного, політичного обміну поступово створював спільний простір, тому національні еліти прагнули пошуку певних форм співробітництва та подолання конфліктів між європейськими державами.

Про те, що ідея об'єднаної Європи була присутня на різних рівнях політичного розуміння серед можновладців та інтелектуальної європейської еліти, пише О.Львова, наводячи приклади, коли в Європі з'являлися пропозиції щодо створення певних європейських об'єднань, які стали ідейною основою європейської інтеграції упродовж XIII-XIX століть. Серед цих прикладів:

1) ідея європейської християнської конфедерації, яка б управлялася єдиною Радою, П'єра Дюбуа (XIV ст.);

2) проект об'єднання королівств, короля Богемії Подебрада (XIV ст.), головною метою якого мало стати усунення міждержавних суперечностей у Європі;

3) пропозиція М.Сюллі (радника французького короля Генріха IV) створити федерацію з п'ятнадцяти християнських держав, захищати яку мала б єдина європейська армія (наприкінці XIV ст.);

4) ідея створення сейму задля припинення європейських воєн англійського політичного діяча Вільяма Пенна у XVII ст. (книга «Досвід про теперішній та майбутній мир у Європі», у якій вперше була висловлена думка про те, що об'єднані інститути спільного європейського союзу мають володіти певними правами щодо окремих європейських держав);

5) ідея французького просвітника Сен-П'єр («Проект вічного миру в Європі») щодо утворення європейського сенату, який має законодавчі та судові повноваження – обов'язкові для країн-членів;

6) нарешті, ідея вічного миру І. Канта, який доводив ідею об'єднання заради миру на основі етичних принципів, підписання угоди та встановлення республіканської форми правління, яка дотримується принципу справедливості та рівності всіх громадян перед законом [56].

Вплив цих ідей та проектів на подальший розвиток співпраці між європейськими державами мав суттєве значення, адже сприяв поглибленню спільних економічних інтересів, миру та стабільності. Реалістичність євроінтеграційні проекти набули у ХХ сторіччі, коли спочатку Перша світова війна привела до серйозних економічних втрат, які можна було компенсувати лише за допомогою взаємовигідного співробітництва, а потім Друга світова війна зумовила необхідність повоєнної відбудови економічного і соціального життя, повернення європейській економіці здатності конкурувати з економікою США, особливо залучення до економічної комунікації повоєнної Німеччини тощо.

Серед інтеграційних проектів, які були розроблені у період між Першою та Другою світовими війнами, слід виділити проект створення «Пан-Європи» Р.Куденхове-Калергі, у якому, як зазначає дослідниця пан'європейського руху А.Корочанська, визначалася необхідність об'єднання країн континенту у зв'язку з економічним занепадом, політичними та етнічними прикордонними непорозуміннями, спричиненими наявністю внутрішніх кордонів в Європі. З іншого боку – проблемами зовнішнього характеру, зокрема військовою загрозою з боку Росії та економічною конкуренцією з боку США [26, с.202].

У подальшій діяльності пан'європейського руху ідеї економічної інтеграції постійно підтримувалися, в тому числі не лише в процесі створення економічного співтовариства, але у 1976 р. новий Міжнародний президент Пан'європейського Союзу Отто фон Габсбург розробив програму Чотирьох пунктів, у якій було введено визначення «Великої Європи», до якої входять не тільки демократичні країни Західної Європи, але і країни Східної Європи [26, с.205].

Події Другої світової війни, які продемонстрували протистояння європейських держав, жахливі економічні і політичні наслідки війни, свідчили про важливість повернення до ідеї європейської інтеграції та об'єднаної Європи. Але розуміння євроінтеграційного процесу та формат об'єднання європейських держав викликали

багато дискусій та продемонстрували цілу низку різноманітних підходів, концепцій, проектів як представників наукових шкіл, так і політичних діячів.

Отже, розгорнулася дискусія, у якій найбільш популярними стали такі теорії європейської інтеграції як: федералізм (неофедералізм) – А.Етціоні, Дж.Піндер, А.Спінеллі, К.Фрідріх, функціоналізм – Д.Мітрані, неофункціоналізм – Є.Хаас, Д.Най, Р.Кеохейн, Л.Ліндберг, Ф.Шміттер. Альтернативними варіантами неофункціоналізму стали: міжурядовість (інтергавернменталізм) – С.Хоффман, інституціоналізм – П.Пірсон, К.Армстронг, С.Балмер, теорія комунікації – К.Дойч, теорія ліберального міжурядового підходу – Е.Моравчик.

Кожна з цих теорій була зорієнтована на певні характеристики євроінтеграції, від чого залежали уявлення про структуру, склад, повноваження загальноєвропейських союзів та органів правління.

Аналіз ідей федералізму, який наводить П.Фонтен, свідчить, що кінцевою метою федералісти вважали створення наднаціональної держави відповідно до принципів централізації і передачі політичних повноважень на найвищий рівень. Такий теоретичний підхід до євроінтеграції ґрунтувався на ідеї спільності історичних, економічних і політичних інтересів держав, тому А.Етціоні, Дж.Піндер, А.Спінеллі, К.Фрідріх та інші наголошували на появі особливого (федерального) інституціонального устрою, що визначав як характер взаємовідносин між інтегруючими одиницями, так і розподіл повноважень між ними та виникаючим «єдиним центром». Зокрема, як зазначає П.Фонтен, А.Спінеллі та його послідовники в соціалістичних і ліберальних колах розробили федералістську модель об'єднаної Європи, згідно з якою, федеральна Європа повинна була мати федеральний уряд, відповідальний перед Європейським Парламентом (обраним шляхом загального голосування), федеральну палату Парламенту, до якої входили б представники держав-членів, Трибунал справедливості та інші інституції, які б представляли групові європейські інтереси [69].

Слід зауважити, що ідеї федералістів мали значний вплив на формування Європейського союзу і, як свідчить його структура та система управління, багато в чому реалізували пропозиції цієї наукової школи.

В теорії функціоналізму головна увага зверталася не на форму (федерації чи конфедерації), а на функції, які має виконувати міжнародна спільнота. Так, Д.Мітрані доводив необхідність створення мережі міжнародних організацій, для виконання функцій міждержавного економічного та політичного співробітництва. Оскільки міжнародні організації є засобами для досягнення цілей, вони мали бути гнучкими, модифікувати свої завдання (функції) відповідно до обставин. Д.Мітрані вважав, що в першу чергу «таке співробітництво і взаємодія пропонується саме в питаннях соціально-економічного характеру, вирішення яких є актуальним для всіх країн і може виступати об'єднувальним елементом. Таке функціональне співробітництво в залежності від галузей та суб'єктів отримує відповідну форму» [73, с.70].

Звернемо увагу, що серед проектів європейської інтеграції важливе місце займають роботи, що розглядають процес економічної інтеграції (Я.Тінберген, Б.Балассі та ін.) як процес, у якому поєднуються негативні і позитивні моменти: зникнення бар'єрів на шляху до транскордонного переміщення товарів, послуг і факторів виробництва, потреба в інвестиційних ресурсах у свободу руху капіталів та платежів, посилення конкуренції, зниження цін і підвищення якості товарів, послуг та факторів виробництва, прийняття законів та створення інститутів, які збільшують мобільність товарів, послуг, осіб і капіталів, створення спільних зовнішньоекономічних відносин та спільної політики конкуренції тощо [28].

Таким чином, науковий дискурс теорій європейської інтеграції свідчить про те, що європейська інтеграція отримує різні оцінки і розглядається політично, економічно, інституційно з різних позицій, що ускладнює питання про подальше майбутнє ЄС на сучасному етапі, враховуючи вихід з ЄС Великобританії, зростання популістських та націоналістичних рухів, складні взаємини з США тощо. Тим не менше, позитивна ідея європейської інтеграції залишається домінуючою, до неї долучені сценарії подальшого

розвитку Європейського Союзу, які були розроблені в останні роки, тому наукові дискусії продовжуються. У Римській декларації 2017 р. було підкреслено, що у майбутньому Європейський Союз розглядається як «процвітаюча і стійка Європа: Союз, який створює умови для зростання і робочих місць; Союз, де є сильний, зв'язаний єдиний ринок, що розвивається, який охоплює технологічні перетворення, а також стабільне подальше зміцнення єдиної валюти, що відкриває можливості для зростання, згуртованості, конкурентоспроможності, інновацій і обміну, особливо для малих і середніх підприємств; Союз, який сприяє стабільному та стійкому зростанню через інвестиції, структурні реформи і робота над завершенням економічного і валютного союзу; Союз, де енергія є безпечною і доступною, а навколишнє середовище чистим та безпечним» [64].

Практичне створення Європейського Союзу почалося після Другої світової війни, об'єднавши таких політиків як Вінстон Черчилль, який ідею практичного створення «Сполучених Штатів Європи» уперше висловив у вересні 1946 р., Ж.Моне, Р.Шумана, К.Аденауера, А.де Гаспері, яких називають «батьками Європи». Ці політичні діячі мали певні розбіжності щодо формату європейського проекту, але економічна ситуація в післявоєнній Європі вимагала спільних дій, тому треба було вирішувати, яким чином спільна Європа здатна здолати економічні проблеми і мати можливість відновити економіку, бути конкурентоспроможною.

Відмінності у форматі європейського проекту полягали в тому, що християнські демократи К.Аденауер, А.де Гаспері та Р.Шуман бачили єдину Європу як конфедерацію, що забезпечує мир, працює з декількома стратегічними питаннями та повністю поважає національну та регіональну автономію згідно з принципом субсидіарності, поважаючи ідентичність та традиції європейських націй і регіонів, що не відповідало суто технократичному підходу до розвитку інтеграції.

Іншу позицію мали Ж.Моне та його послідовники в європейських інституціях, які виступали за передачу повноважень європейським технократам, які б приймали неполітичні рішення і віддавали перевагу вирішенню в першу чергу економічних

питань. В результаті Ж.Моне, Р.Шуман розробили план дій щодо створення інтегрованої Європи, стали ініціаторами створення Європейських співтовариств, в основу яких покладалися ідеї інтеграції ключових секторів економіки (вугілля і сталь). Наслідком цих процесів планувалося зростання взаємодії та взаємозалежності національних економік, поступова економічна інтеграція, що супроводжується певним ступенем наднаціональної інституціоналізації.

Римська угода, підписана 1957 р., започаткувала еволюцію єдиного ринку. До 1969 р. Європейська економічна спільнота (ЄЕС) скасувала більшість тарифів і квот на торгівлю між державами-членами, дозволивши відносно вільний обіг товарів всередині ЄЕС. А до 1993 р. в основному завершилося створення європейського єдиного ринку, скасувавши більшість бар'єрів для вільного руху людей, товарів, капіталів і послуг.

Аналіз еволюційного розвитку ЄС дозволяє встановити, що рушійною силою інтеграції вважається принцип «spill-over» («перетікання»), за яким інтеграція одного елемента економічної системи неодмінно приводить до необхідності інтеграції інших. Основні етапи, які пройшла економічна інтеграція в ЄС наступні:

1) етап зони вільної торгівлі(1957-1967 рр.), в рамках якої відбулася відміна мита та торгових обмежень між країнами Співтовариства. З 1962 р. було узгоджено дії у сфері сільського господарства. Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) було створено у 1957 р., до нього ввійшли: Німеччина, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. В 1960 р., за ініціативою Великої Британії була створена Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ). На даний час ЕАВТ включає: Ісландію, Норвегію, Швейцарію. По особливому протоколу договір ЕАВТ поширюється і на Ліхтенштейн, що перебуває в митній унії зі Швейцарією;

2) етап митного союзу (1968-1986 рр.), коли була розширена сфера узгоджених дій, зокрема долучені охорона навколишнього середовища, технологічний розвиток, наукові дослідження. У цей період почалася інтеграція у валютно-фінансовій сфері. Митний союз привів до встановлення єдиного зовнішньоторговельного тарифу та проведення єдиної зовнішньоторговельної політики відносно третіх країн. Він був доповнений

платіжним союзом, що дозволив забезпечити взаємну конвертованість валют та функціонування єдиної розрахункової грошової одиниці (ЕКЮ, з 1 січня 1999 р.- євро);

3) етап загального ринку (1987-1992 рр.), коли згідно з Єдиним європейським актом, що набрав чинності 1 липня 1987 р., країни-учасниці усували останні фізичні, технічні та фіскальні бар'єри на шляху пересування товарів і факторів виробництва;

4) етап економічного союзу (з 1993 р. і до сьогодні). Відповідно до Маастрихтського договору про Європейський Союз (1992 р.) єдиний внутрішній ринок доповнився форсованим розвитком валютного союзу. У лютому 2002 р. було введено в готівковому обігу єдину валюту ЄС – євро, створено єдиний Європейський Центральний Банк, сформовано єдиний економічний простір.

1.2. Ретроспективний огляд економічного співробітництва між Україною та ЄС в процесі євроінтеграції

У науковій літературі використовують різні класифікаційні підходи до співробітництва між Україною та ЄС. Так, при аналізі розвитку інституційної структури співробітництва України та ЄС протягом 1991-2021 рр., виділяють наступні етапи:

1. 1991-1998 рр. – початковий, період становлення тимчасових форм організаційного забезпечення двосторонніх відносин між Україною та ЄС;

2. 1998-2014 рр. – період формування стабільної інституційної структури співпраці;

3. 2014-2021 рр. – період удосконалення інституційних основ співробітництва України та ЄС [1].

Зважаючи на розвиток економічного співробітництва між Україною та ЄС, можна виокремити наступні етапи:

I етап – підписання Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС (1994 р.), співпраця в контексті Європейської політики сусідства, ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України (1999 р.);

II етап – затвердження Програми інтеграції України до ЄС (2000), план дій Україна - ЄС (2005), парафування Угоди про асоціацію між ЄС та Україною (2012 р.), зупинення підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2013 р.), переговори щодо створення зони вільної торгівлі Україна- ЄС;

III етап – підписання, ратифікація та імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р. -2022 р.).

Протягом першого етапу після проголошення незалежності Україна мала визначитися з вектором розвитку і подальшим майбутнім як член міжнародної спільноти. Позиція Європейського Союзу щодо України, який визнав створення нашої держави однією з найважливіших подій в історії сучасної Європи і висловив переконання, що демократична сильна Україна зможе зробити значний внесок у загальну європейську стабільність, мала важливе значення для такого вибору. Отже, державна політика України у сфері європейської інтеграції почала формуватися як стратегія партнерства і співробітництва з ЄС, зокрема 6 квітня 1992 р. Європейська Комісія прийняла Директиву про започаткування переговорів з Білоруссю, Росією, Україною та Казахстаном щодо угод про партнерство і співробітництво.

23-24 березня 1992 р. було розпочато офіційні переговори між ЄС та Україною, наслідком яких стала схвалена у 1993 р. Верховною Радою України постанова «Про основні напрями зовнішньої політики України», у яких було визначено членство в Європейських Співтовариствах як перспективна мета української зовнішньої політики [11].

Україна стала першою серед країн СНД, що підписала 16 червня 1994 р. в Люксембурзі Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом (УПС), отже підписання УПС фактично завершило початковий етап становлення відносин між Україною та ЄС [16, с.27].

Угода про партнерство і співробітництво була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації всіма державами-членами ЄС. Ця Угода стала базовим документом, що визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною та ЄС на десять років. Укладаючи УПС, сторонам вдалося охопити всі основні сфери двосторонньої співпраці. До визначених цілей партнерських стосунків були віднесені такі: тісна політична співпраця завдяки розвитку політичного діалогу; гармонійні економічні відносини, які включали б сприяння торгівлі й інвестиціям; забезпечення основи для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, науково-технічного й культурного співробітництва; підтримка зусиль України щодо зміцнення демократії та розвитку її економіки і завершення переходу до ринкової економіки [66].

Для забезпечення виконання УПС було запроваджено інституційне співробітництво на рівнях: самітів ЄС-Україна, Ради з питань співробітництва, Комітету з питань співробітництва та його семи підкомітетів.

Аналіз подальшого розвитку відносин між Україною та ЄС характеризується такими подіями як: затвердження 11 червня 1998 р. Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [75]; відкриття у вересні 1993 р. в Україні Представництва Європейської Комісії, а в липні 1995 р. – Представництва України при ЄС.

В рамках виконання Угоди про партнерство та співробітництво 24 березня 1995 р. відбулось перше засідання Спільного комітету Україна - ЄС, який до набуття чинності УПС був офіційним інструментом моніторингу економічного та торговельного співробітництва між ЄС та Україною. У вересні 1997 р. у Києві відбувся перший саміт Україна - ЄС, в ході якого було підтверджено європейський вибір України, обговорено наявні проблеми в договірно-правовій сфері, розглянуто шляхи активізації економічного співробітництва [35, С.130].

Набуття чинності Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС [66] з 1 березня 1998 р. обумовило подальше посилення інституційного та організаційного забезпечення двосторонніх відносин, що було реалізовано через

створення відповідних інституційних структур, про які йшлося вище (Рада та Комітет з питань співробітництва між Україною та ЄС, Комітет з парламентського співробітництва між Україною та ЄС) та адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС (ст. 51 УПС) [66].

Протягом першого етапу співробітництва між Україною та ЄС, крім підписання Угоди про партнерство та співробітництво з державами-членами ЄС (червень, 1994 р.) [66], ухвалення Спільної стратегії ЄС щодо України [158], важливими подіями стали: вступ України до Ради Європи (1995 р.), затвердження плану дій в рамках Європейської політики сусідства, ініціювання Україною питання стосовно надання Україні статусу країни з ринковою економікою, безвізового режиму з ЄС та спільної розбудови кордону Україна-ЄС. Це свідчило про європейський вибір нашої держави та необхідність подальших кроків щодо зближення з ЄС.

Але практичні кроки щодо реалізації цих планів на початку 2000-х років, на жаль, уповільнилися, тому між Україною та ЄС не було досягнуто значного прогресу у реалізації Угоди про партнерство та співробітництво.

На другому етапі співробітництва між Україною та ЄС програмним документом стало представлене у 2002 р. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки», у якому окреслювалися головні пріоритети й конкретизувалися завдання у сфері реформування та модернізації країни з урахуванням поточних глобалізаційних викликів, зокрема процес європейської інтеграції розглядався як стрижень стратегії економічного та соціального розвитку [13].

18 березня 2004 р. було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», у якому був виписаний механізм запобігання проходженню через Парламент законопроектів, що суперечать *acquis communautaire* та запроваджено інститут щорічної доповіді про стан виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС [3]. Це означало досягнення певного прогресу у виконанні УПС та

можливості створення нового формату відносин між Україною та ЄС, більш наближеного до визнання європейської перспективи України.

30 грудня 2005 р. Україна отримала від ЄС статус країни з ринковою економікою і була вилучена з переліку «країн із перехідною економікою» в рамках антидемпінгового законодавства Європейського Союзу, що сприяло розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС.

У подальшому відносини між Україною та ЄС регулювалися прийнятим на початку 2005 р. Планом дій на 2005-2008 роки, який передбачав досягнення нашою країною певних пріоритетів, що мали сприяти поступовій інтеграції України в європейські економічні та соціальні структури, наближенню українського законодавства до європейського, створенню передумов для започаткування зони вільної торгівлі з ЄС, а також укладенню нової посиленої угоди [60].

За офіційними підсумками виконання Плану дій у 2008 р., можна виділити як позитивні, так і негативні результати. До позитивних результатів можна віднести поглиблення партнерства в управлінні кризовими ситуаціями, економічній та енергетичній сферах, сфері юстиції, свободи й безпеки, у т. ч. й у питаннях візової політики. Україна отримала право приєднання до заяв та виступів від імені ЄС із регіональних і міжнародних питань до моменту їх оприлюднення в межах спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. У внутрішній політиці Україна продемонструвала за цей час позитивні результати у сфері забезпеченні прав людини, свободи слова, розвитку громадянського суспільства.

У жовтні 2006 р. Україна та ЄС підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо діалогу з аграрних питань між Міністерством аграрної політики України та Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості» [10], який позитивно вплинув на розвиток двостороннього партнерства між сторонами у сфері сільського господарства, зокрема у сфері реформування аграрного сектору України, розвитку ринків сільськогосподарської продукції, використання ГМО, забезпечення безпеки продуктів харчування [10].

До негативних результатів слід віднести те, що План дій не враховував мети України щодо вступу до ЄС і у подальшому різне бачення ЄС та України основ співробітництва, зокрема перспективи членства України в ЄС, стало однією з причин розчарування між двома сторонами. Це привело до того, що Україна мала значні політичні зобов'язання щодо проведення внутрішніх демократичних перетворень, економічних реформ та адаптації національного законодавства до норм і стандартів ЄС, а роль ЄС при цьому звелася до консультативної та фінансової допомоги.

Загалом, результати виконання Плану дій виявили низку проблем, які мали суттєвий негативний вплив на ефективність виконання Плану дій:

- 1) відсутність єдиного механізму планування та звітності, яка б відповідала загальноприйнятим стандартам (різні підходи України та ЄС), що робило неможливим відповідний контроль за виконанням Плану;
- 2) загальне формулювання пріоритетів і заходів та критеріїв їх виконання у Плані дій та у відповідних документах Уряду, що унеможлилювало визначення критеріїв досягнення мети чи успішності виконання Плану.

Слабкі євроінтеграційні позиції України та її невідповідність політичним й економічним критеріям для вступу до ЄС стали закономірним результатом непослідовності і зволікання у здійсненні реформ [25, с.158].

Найбільшої актуальності на той час набуло питання розробки нової угоди Україна - ЄС на заміну УПС, тому у березні 2007 р. було започатковано переговорний процес щодо Нової посиленої угоди (НПУ). Позиція української сторони полягала в тому, що нова Угода повинна мати додаткову значущість порівняно з попереднім документом та надати можливість Україні зробити перехід від партнерства і співробітництва з ЄС до відносин політичної асоціації та економічної інтеграції.

Як зазначається в «Енциклопедії з експортування», поглиблена і всебічна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ), описана в Розділі IV Угоди про асоціацію, значно перевершує традиційну угоду про зону вільної торгівлі про взаємне скасування тарифів і зобов'язує

Україну впровадити значну частину пов'язаного з підприємництвом правового доробку Європейського Союзу (acquis) протягом десятирічного перехідного періоду [18].

ПВЗВТ – це значно більше, ніж угода про лібералізацію тарифів. ПВЗВТ складається з 15 глав, 14 додатків і 3 протоколів. Вона охоплює широке коло складних тем, окреслених нижче:

1. Скасування тарифів. Переважна більшість чинних митних тарифів будуть скасовані, що зменшить вартість товарів в обох країнах;

2. Технічне регулювання. Наразі в Україні та ЄС різні технічні нормативи, що вимагає взаємної відповідності та сертифікації. Україна поступово узгодить свої норми і процедури з європейськими, так, що сертифіковані товари вважатимуться такими, що відповідають вимогам ЄС без подальших перевірок. Це зменшить вартість узгодження та сертифікації відповідно до двох різних систем правил;

3. Санітарні та фітосанітарні норми. Так само, українські норми сільськогосподарських товарів та безпеки харчів зараз відрізняються від європейських. Україна поступово узгодить їх з європейськими, так, що сертифіковані товари вважатимуться такими, що відповідають вимогам ЄС без подальших перевірок;

4. Торгівля послугами. Український бізнес зможе продавати товари державам ЄС на вигідніших умовах, ніж будь-яка інша країна, а в деяких випадках дістане право на національний режим. Угода передбачає право на створення підприємства постачальників українських послуг (обумовлене низкою застережень), яке автоматично поширюється на нові послуги в майбутньому;

5. Державні закупівлі. Україна застосуватиме правила ЄС про державні закупівлі, що надасть підприємствам ЄС право на участь у державних тендерах України і на точно таке ж ставлення, як до українських компаній. Українські підприємства навзаєм зможуть, як рівні, конкурувати за державні контракти в ЄС;

6. Захисні заходи. Щодо імпорту в Україну автомобілів та уживаного одягу застосовано спеціальний режим. Це зроблено для того, щоб захистити відповідні

українські галузі промисловості від зростання конкуренції з боку європейських постачальників [29, с.28].

25 жовтня 2017 р. Уряд затвердив найбільший за свою історію урядовий акт – План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. Його особливістю є те, що він базується на ґрунтовному аналізі зобов'язань в межах Угоди, зокрема на аналізі актів права ЄС, імплементація яких передбачена її положеннями, та надає можливість кожному чітко сформулювати бачення змін в усіх 25 сферах правовідносин, які охоплюються зобов'язаннями в межах Угоди про асоціацію [18].

Подальший перебіг подій, пов'язаних з імплементацією Угоди про асоціацію та створенням ПВЗВТ, наведений у подальших розділах. Зазначимо, що під час 20-го саміту Україна-ЄС, який відбувся у липні 2018 р., у спільній заяві Президента Європейської ради Дональда Туска, президента Європейської комісії Жана-Клода Юнкера і президента України Петра Порошенка було зазначено, що ЄС визнає європейські прагнення України і вітає її європейський вибір, як зазначено в Угоді про асоціацію [53].

З 23 червня 2022 року Україна є кандидатом на членство у ЄС.

1.3. Нормативно-правове забезпечення асоціації України з Європейським Союзом

У вересні 2008 року, в ході саміту Україна - ЄС була підписана Спільна Декларація у якій зафіксовані такі важливі документи як «Угода про асоціацію, визнання України Європейською державою» і початок візового діалогу. Європейський Союз визнав європейські прагнення України та вітає європейський вибір України [19, С.88].

З початком роботи над Угодою про асоціацію у 2009 р. було прийнято новий практичний інструмент на заміну Плану дій – Порядок денний асоціації Україна – ЄС (ПДА) [62].

Переговори щодо укладення Угоди про асоціацію тривали вісімнадцять раундів і завершилися в грудні 2011 р. Це були зустрічі на рівні вищого політичного керівництва України та ЄС, робочі консультації на рівні глав переговорних делегацій, під час яких відбувався пошук балансу інтересів, зокрема для України було важливо забезпечити якісне наповнення змістовної частини Угоди про асоціацію та закласти положення, що відповідають національним інтересам.

Одним з таких важливих питань було укладення Угоди про «глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі», якою мало бути передбачено не тільки зниження тарифів, а й зниження витрат торгівлі за рахунок гармонізації регуляторних практик, спрощення митного режиму тощо. Прикладом стали країни Центральної та Східної Європи, у яких аналогічні вимоги щодо гармонізації законодавства та адміністративно-регуляторних практик, а також моніторинг їх виконання й технічна підтримка з боку ЄС позитивно вплинули на розвиток інституцій, проведення реформ, забезпечення темпів і стабільності економічного зростання.

Переговори між Україною та ЄС базувалися на принципі «Світова Організація Торгівлі +» (COT+) і мали на меті забезпечити економічну інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС. Підхід «COT+» означає прагнення сторін досягти не лише максимального зниження тарифів та обмежень на торгівлю послугами, а й побудувати правила торгівлі, які забезпечать скасування будь-яких бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС.

Тому, одним з важливих завдань переговорів, як підкреслює О.Козирева, було створення більш сприятливого правового середовища для торгівлі [24, с.160].

Аналізуючи цей етап співробітництва між Україною та ЄС, можна зробити висновки про неоднозначні результати, яких досягла Україна на цьому етапі євроінтеграційного процесу. Так, з метою здійснення огляду прогресу в реалізації ПДА

було створено Спільний комітет на рівні старших посадових осіб, який мав регулярно представляти свої доповіді Раді з питань співробітництва Україна - ЄС. У межах першої зустрічі на початку 2010 р.

Спільний комітет схвалив Перелік пріоритетів Порядку денного асоціації Україна - ЄС на 2010 рік, який нараховував 78 пріоритетів. У травні 2011 р. було схвалено Перелік пріоритетів Порядку денного асоціації Україна - ЄС на 2011-2012 рр.

Але, на думку авторів монографії «Європейський проект і Україна», згідно з незалежними експертними оцінками, що були оприлюднені в жовтні 2011 р., показники виконання Україною ПДА свідчили про послаблення інтеграційних зусиль Києва у всіх сферах, крім візового діалогу. 19 грудня 2011 р. під час 15-го саміту Україна - ЄС було оголошено про завершення надзвичайно складних переговорів щодо Угоди про асоціацію включно із поглибленою та всеохоплюючою зоною вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Текст Угоди було парафровано 30 березня 2012 р. [19].

«Домінування «декларативної» і брак «імплементативної» культури в органах виконавчої влади, слабка інституційна і функціональна закріпленість пріоритетності політики європейської інтеграції у повсякденній діяльності уряду, неефективні механізми міжвідомчої координації і моніторингу виконання ухвалених рішень, низький рівень фахової підготовки державних службовців (навіть вищої ланки) і знань того, що стосується європейської інтеграції, негативно впливали на реалізацію Угоди про партнерство і співробітництво та Стратегії інтеграції до ЄС [19, С.84].

Це підтверджують статистичні дані щодо експорту-імпорту між Україною та ЄС у 2012-2014 рр.: середньоарифметичний обсяг експорту з України до ЄС за період 2012-2014 рр. становить 12,8 млрд., євро або 25% експорту України, загальний обсяг українського експорту за період 2012-2014 рр. склав 52 млрд. євро, зменшувався в середньому на – 3,85% [18, С.22].

Таким чином, на даному етапі євроінтеграційного процесу, маючи певні офіційні досягнення, Україна не використала повною мірою можливості Порядку денного

асоціації, за основними напрямками реалізації пріоритетів євроінтеграції не було встановлено відповідного контролю, був відсутній достатній моніторинг виконання зобов'язань, взятих на себе сторонами. Відповідно, сторонами було прийнято принципове рішення усунути такий недолік і разом з прийняттям переліків завдань запроваджувати й ефективні механізми контролю за досягненням поставлених цілей.

У подальшому Угода про асоціацію мала б бути підписана на саміті ЄС у Вільнюсі в листопаді 2013 р. Але в останній момент президент В. Янукович вирішив не підписувати її, що спричинило Майдан, а згодом і агресію з боку Росії у вигляді анексії Криму та гібридної війни на сході Донбасу.

В результаті тривалого процесу, 21 березня 2014 р., в Брюсселі, були підписані політичні положення Угоди про асоціацію. Решту розділів, включно з ПВЗВТ, підписали в Брюсселі 27 червня 2014 р. Однак в результаті тристоронніх консультацій між Україною, Росією та ЄС у вересні 2014 р. в рамках загального мирного процесу, застосування ПВЗВТ відклали до грудня 2015 р., хоча ЄС продовжило одностороннє застосування своїх зобов'язань (автономних преференцій) стосовно доступу до ринку, і Президент України заявив, що програма реформ заради гармонізації українського законодавства з правовим доробком ЄС триватиме.

Таким чином, підписання Угоди про асоціацію та ПВЗВТ в 2014 р. стало актом стратегічного та геополітичного значення в історії України, символом життєво важливої боротьби за «європейський вибір» України як демократичної незалежної держави. Політичні та економічні цілі Угоди отримали принципове значення для майбутнього України як незалежної і безпечної європейської держави.

Економічні цілі Угоди полягають у можливості за сприяння ЄС модернізувати українську економіку за рахунок нарощування обсягів торгівлі реформування регулювання економіки відповідно до передової європейської практики, покращення бізнес-клімату для іноземних і внутрішніх інвестицій [24, С.34].

Угода регламентує приведення стандартів України у відповідність до стандартів європейської практики для подальшої економічної інтеграції України.

У вересні 2014 р. Верховна рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду, проте для повного набуття чинності Угода про асоціацію мала бути ратифікована всіма 28 країнами-членами ЄС. Через спробу заблокувати цей процес через референдум у Нідерландах, ратифікація Угоди затягнулася на три роки і була завершена лише влітку 2017 р.

При цьому Європейський Союз запровадив механізм тимчасового виконання, який дозволив почати виконання угоди, не очікуючи на її ратифікацію, з 1 листопада 2014 р. (через тиск Росії торговельні положення почали працювати від 1 січня 2016 р.).

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі Україна-ЄС (ЗВТ) є невід’ємною складовою Угоди про асоціацію і передбачає лібералізацію торгівлі як товарами, так і послугами, лібералізацію руху капіталів та до певної міри – руху робочої сили. Відмінною рисою ЗВТ Україна-ЄС є комплексна програма адаптації регуляторних норм у сферах, пов’язаних з торгівлею, до відповідних стандартів ЄС. Це дозволить значною мірою усунути нетарифні (технічні) бар’єри у торгівлі між Україною та ЄС та забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку. Таким чином поглиблена та всеохоплююча ЗВТ має забезпечити поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС.

Частина Угоди, яка стосується створення ЗВТ, охоплює такі основні сфери: торгівля товарами, в т.ч. технічні бар’єри в торгівлі; інструменти торговельного захисту; санітарні та фітосанітарні заходи; сприяння торгівлі та співробітництво в митній сфері; адміністративне співробітництво в митній сфері; правила походження товарів; торговельні відносини в енергетичній сфері; послуги, заснування компаній та інвестиції; визнання кваліфікації; рух капіталів та платежів; конкурентна політика (антимонопольні заходи та державна допомога); права інтелектуальної власності, в т. ч. географічні зазначення; державні закупівлі; торгівля та сталий розвиток; транспарентність; врегулювання суперечок [67].

Частина Угоди «Економічне та секторальне співробітництво» містить положення про умови, модальності та часові рамки гармонізації законодавства України до законодавства ЄС, зобов'язання України щодо реформування інституційної спроможності відповідних установ та принципи співробітництва між Україною, ЄС та його державами-членами у низці секторів економіки України та напрямків реалізації державної галузевої політики. 28 глав цього розділу Угоди передбачають відповідні заходи у таких секторах як енергетика, у т.ч. ядерна, транспорт, захист навколишнього середовища, промислова політика та підприємництво, сільське господарство, оподаткування, статистика, надання фінансових послуг, туризм, аудіовізуальна політика, космічні дослідження, охорона здоров'я, науково-технічна співпраця, культура, освіта тощо [67].

Імплементация цього розділу Угоди дасть змогу, по-перше, забезпечити поглиблене виконання положень Угоди щодо зони вільної торгівлі, оскільки сприятиме наближенню законодавства та регуляторного середовища України та ЄС, а відтак усуненню нетарифних торговельних бар'єрів, а, по-друге, сприятиме інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та єдиного нормативного простору в переважній більшості секторів економіки та суспільного життя України.

Загалом, Угода про асоціацію ставить за мету оновити спільні інституційні рамки співпраці України та ЄС; сприяти поглибленню стосунків у всіх сферах; посилити політичну асоціацію й економічну інтеграцію на основі взаємних прав та обов'язків. А створення всебічної та поглибленої зони вільної торгівлі має сприяти поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Інструментами реалізації ПВЗВТ можна вважати відкриття ринків шляхом поступового скасування митних тарифів, надання безмитного доступу в рамках квот, а також масштабна гармонізація українських законів, норм та стандартів з тими, що діють у ЄС у різних прямо або опосередковано пов'язаних із торгівлею секторах. Це створить умови для гармонізації стандартів України та ЄС у ключових галузях, що забезпечить справедливий доступ українського експорту на ринки ЄС.

Вважаємо, що сьогодні на економічне співробітництво між Україною та країнами ЄС суттєво впливають такі фактори: поширення на територію України Європейської політики сусідства (ЄПС), Європейського інструменту політики сусідства (ЄІСП), реалізація програми «Східне партнерство», Угода про асоціацію між Україною та ЄС, введення безвізового режиму. Це зумовлює важливість поєднання в державній політиці економічного співробітництва України з ЄС умов виконання вищенаведених програм таким чином, щоб це не суперечило національним інтересам та сприяло економічному та політичному розвитку країни.

Розвиток будь-яких сценаріїв європейського розвитку важливо розуміти з точки зору своєчасного реагування на зміну ситуації та європейської політики, зокрема на перелік тих європейських країн, з якими здійснюється економічне співробітництво між Україною та ЄС. Це ставить вимоги до підготовки в Україні професійно компетентних фахівців, здатних аналізувати та формувати державну політику у цій сфері, здійснювати стратегічне та оперативне управління економічним співробітництвом між Україною та ЄС.

Разом з тим, слід звернути увагу на те, що аналіз сучасного стану розвитку економічного співробітництва України з ЄС свідчить про існування певних проблем та труднощів у реалізації державної політики у цій сфері, зокрема:

1) потребує удосконалення національне законодавство, оскільки відсутність єдиних нормативно-правових та інших стандартів, наближених до стандартів Європейського Союзу, уповільнює темпи розвитку співпраці;

2) необхідним є доопрацювання ефективної моделі координації співробітництва, особливо для реалізації конкретних проектів;

3) потрібні заходи для підготовки кваліфікованих кадрів, здатних генерувати нові ідеї, залучати інвестиції та здійснювати ефективний менеджмент.

Аналіз наукової літератури та чинного законодавства дає можливість узагальнити та виділити такі принципи економічного співробітництва між Україною та ЄС як:

1) досягнення згоди для усунення політичних, економічних, правових,

- 2) адміністративних та інших перешкод для взаємної співпраці;
- 3) визначення відповідальності та функціональності всіх рівнів влади у вирішенні проблемних завдань;
- 4) партнерство, комплексність, ефективність взаємної співпраці;
- 5) прозорість, обмін інформацією, добросовісна конкуренція.

Так, принцип партнерства полягає в участі у вирішенні питань економічного співробітництва всіх зацікавлених стейкхолдерів – органів державної влади, відповідальних за організацію економічної співпраці, українських експортерів, інвесторів, представників громадськості тощо. Такий діалог має бути регулярним і оцінюватися з огляду на конкретні результати. Принцип партнерства забезпечує рівність сторін діалогу, можливість не тільки висловлювати власні інтереси, але й чути та розуміти прагнення іншої сторони. Такий управлінський партнерський стиль в країнах ЄС домінує над регулятивним і забезпечує участь всіх зацікавлених сторін у вирішенні проблемних питань на різних рівнях.

Висновки до розділу 1

Характерною рисою сучасного світового розвитку країн є активізація інтеграційних процесів у світі та Європі зокрема. При цьому навіть ті країни, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминуче відчують на собі їхній вплив. Після останнього розширення ЄС Україна стала безпосереднім сусідом Євросоюзу. Це відкриває нові можливості для поглиблення співпраці між Україною та ЄС.

На підставі аналізу теорій європейської інтеграції (федералізму, функціоналізму/неофункціоналізму, реалізму, взаємозалежності тощо) визначено, що європейська інтеграція є процесом усупільнення державами-членами Європейського Союзу (ЄС) власних суверенітетів, створення ними спільних інституцій, яким вони делегували частину своїх національних повноважень для того, щоб рішення в певних

сферах загальних інтересів могли ухвалюватись демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні.

Визначено, що в межах європейської інтеграції економічна інтеграція розглядається як процес зближення національних економік шляхом утворення єдиного економічного простору для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили через національні кордони. Встановлено, що на мікрорівні вирізняють горизонтальну, вертикальну, змішану інтеграцію, а на макрорівні інтеграція розвивається на основі формування економічних об'єднань країн з тим чи іншим ступенем узгодження їхніх національних політик.

Узагалі неможливо розглядати майбутнє України поза європейським та світовим розвитком, саме тому євроінтеграція та членство в Європейському Союзі є найголовнішою стратегічною метою нашої держави.

Співпраця з ЄС є одним зі способів зміцнення позицій країни у світовій системі міжнародних відносин, засобом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої та демократичної держави.

Інтеграційні процеси самі по собі є складними процесами, саме тому необхідно зрозуміти, що отримає Україна від співпраці з ЄС, які проблеми виникнуть на шляху до членства в ЄС і які очікувані перспективи від співробітництва в сучасних умовах.

Європейська Рада на саміті у Брюсселі 23 червня 2022 року ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата в Європейський Союз.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Динаміка та стан торговельної співпраці України та країн ЄС

Співробітництво України з країнами-членами ЄС сприяє зміцненню їх зовнішньоекономічних зв'язків та збільшенню обсягів торгівлі й інвестицій, що має значний вплив на розвиток економіки України.

Європейський Союз – найбільший торговельний партнер України. За даними Державної служби статистики України, у 2021 році експорт українських товарів та послуг до ЄС сягнув 26,8 млрд дол. США. Обсяг імпорту 27 країн ЄС в Україну становив 28,9 млрд дол. США (Додаток А) [48].

Абсолютні цифри товарного обороту з ЄС зростали з 2015 року. Винятком став лише кризовий для світу 2020 рік. Попри це, за останні шість років обсяги експорту збільшилися більш ніж удвічі, імпорту – на 88%.

ПВЗВТ позитивно вплинула на динаміку двосторонньої торгівлі товарами з ЄС та сприяла відновленню загальної торгівлі України після кризи 2014-2015 років. З початком дії ПВЗВТ обсяг торгівлі товарами з ЄС почав відновлюватися і у 2021 році обсяг торгівлі товарами з ЄС-27 досягнув рекордних значень за весь час співпраці – 55,7 млрд дол. США, що на 32,2% більше докризового рівня 2013 року.

Також відбулося скорочення дефіциту торгівлі товарами з ЄС-27 у порівнянні з докризовим періодом. Протягом 2016-2019 років дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 в середньому залишався на рівні -3,3 млрд дол. США, для порівняння у 2013 році він становив -9,7 млрд дол. США. Таке скорочення стало можливим в першу чергу завдяки

розширенню обсягів експорту товарів з України до країн ЄС. У 2021 році дефіцит торгівлі товарами з ЄС-27 скоротився ще більше – до 2,2 млрд дол. США [48] (рис. 2.1):

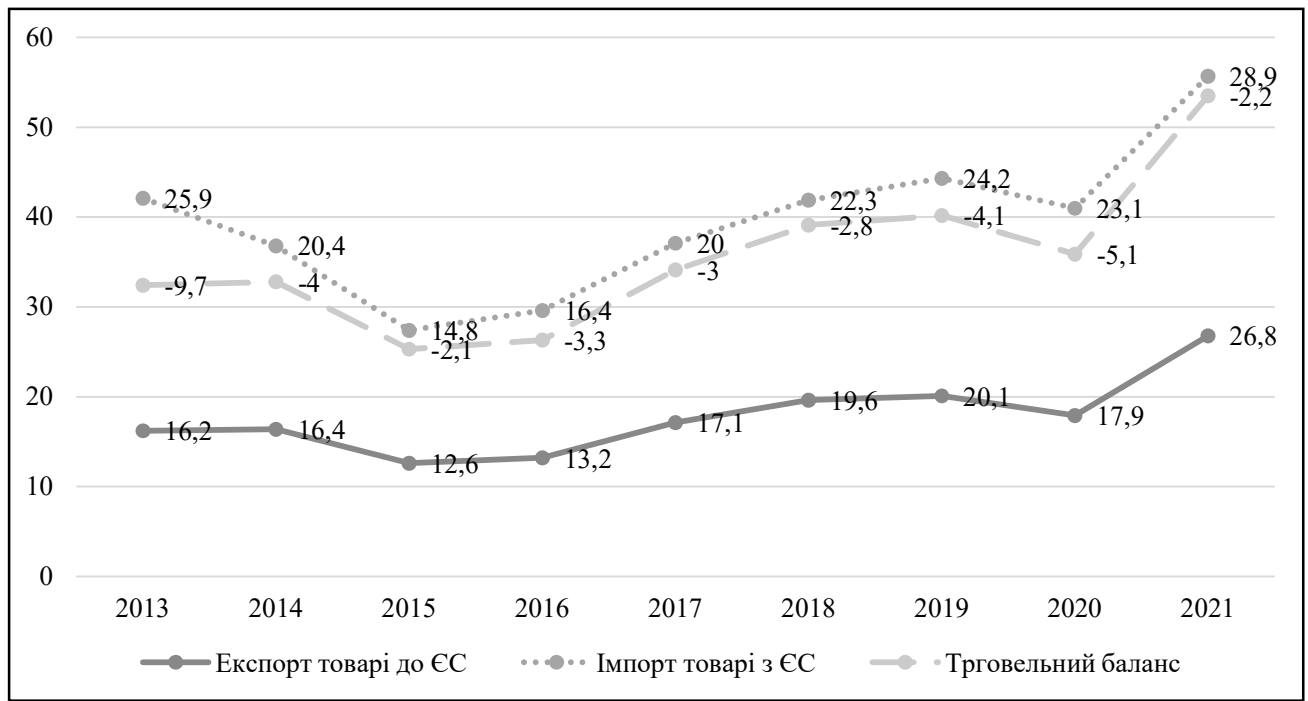

Рис. 2.1. Експорт та імпорт товарів з країнами ЄС-27 протягом 2013-2021 років, млрд дол. США.

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

У 2020 році через падіння економіки та скорочення попиту на тлі світової пандемії відбулося скорочення обсягів торгівлі товарами між ЄС-27 та Україною. Експорт товарів з України до ЄС-27 впав на 10,9%, імпорт товарів до України з ЄС-27 – на 4,9%. Натомість у 2021 році у зв’язку із різким збільшенням попиту та цін на світових ринках зростання торгівлі товарами з ЄС відновилося як за експортними, так і за імпортними операціями, причому експорт товарів в ЄС зріс значно більше, ніж імпорт з ЄС. У 2021 році експорт товарів до ЄС-27 зріс на 49,4% порівняно з попереднім роком і досягнув 26,8 млрд дол. США, імпорт товарів з ЄС-27 зріс на 25,2% і досягнув 28,9 млрд дол. США.

Порівняно з 2013 роком експорт товарів в ЄС-27 у 2021 році майже на 65,3% перевищив докризовий рівень (+10,6 млрд дол. США), а відповідне зростання імпорту товарів з ЄС-27 було значно меншим — на 11,7% (+3 млрд дол. США).

Протягом дії ПВЗВТ Україна-ЄС темпи зростання експорту товарів з України до ЄС були вищими у порівнянні з темпами зростання експорту до решти країн світу. За результатами 2021 року експорт товарів до решти світу (без РФ) перевищував докризовий рівень на 21,1%, тоді як в ЄС – на 65,3%. Імпорт товарів з решти країн світу (без РФ) навпаки характеризувався більш стрімким зростанням порівняно з ЄС-27. За результатами 2021 року імпорт товарів з решти світу (без РФ) перевищував докризовий рівень на 40,9%, тоді як в ЄС – на 11,7% [48] (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Динаміка торгівлі товарами з ЄС-27, РФ та рештою світу протягом 2013-2021 рр.

	Обсяг 2013, млрд дол. США	Обсяг 2019 млрд дол. США	Обсяг 2021, млрд дол. США	2019 до 2013, млрд дол. США	2019/ 2013, %	2021 до 2013, млрд дол. США	2021/ 2013, %
Експорт товарів							
Загальний експорт товарів	62,3	50,1	68,1	-12,3	- 19,7	5,8	9,3
Експорт до ЄС-27	16,2	20,1	26,8	3,9	24,0	10,6	65,3
Експорт до решти країн (без ЄС-27 та РФ)	31,3	26,7	37,9	-4,6	-14,7	6,6	21,1
Експорт до РФ	14,8	3,2	3,4	-11,6	-78,1	-11,4	-76,9
Імпорт товарів							
Загальний імпорт товарів	75,8	60,8	72,8	-15,0	-19,8	-3,0	-4,0
Імпорт з ЄС-27	25,9	24,2	28,9	-1,7	-6,5	3,0	11,7
Імпорт з решти країн (без ЄС-27 та РФ)	26,8	29,6	37,8	2,8	10,3	11,0	40,9
Імпорт з РФ	23,1	7,0	6,1	-16,1	-69,8	-17,0	-73,7

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

У результаті взаємної лібералізації доступу на ринок в рамках ПВЗВТ та переорієнтації української торгівлі частка ЄС в експорті та імпорті товарів України значно зросла.

Частка ЄС-27 у загальному експорті товарів України в середньому становила 29,9% у 2013-2015 роках та 38,7% у 2019-2021 роках.

Частка ЄС-27 у загальному імпорті товарів в середньому становила 37% у 2013-2015 роках та 40,7% у 2019-2021 роках [48] (рис.2.2):

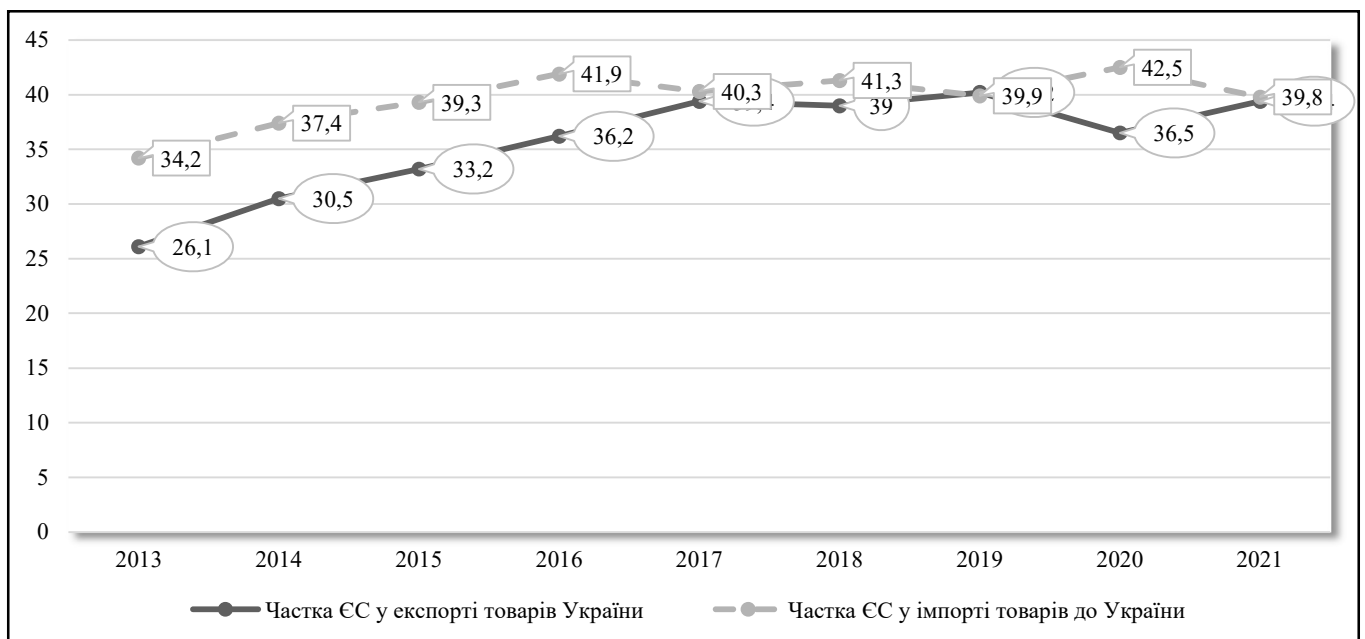

Рис. 2.2. Частка ЄС-27 у торгівлі товарами України протягом 2013-2021 років, %.

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

В рамках дії ПВЗВТ український експорт до ЄС став більш диверсифікованим, зменшилася концентрація експорту до ЄС. Експорт усіх широких товарних груп з України до ЄС-27 продемонстрував зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим періодом 2013 року. При цьому темпи зростання різних секторів значно відрізнялися (див. Рис. 2.3).

- 1) товари металургійної промисловості (+1,95 млрд дол. США, +44% 2021 рік до 2013 року);
- 2) жири та олії тваринного або рослинного походження (зокрема, соняшникова олія) (+1,92 млрд дол. США, +434%);
- 3) машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання (найбільше зростання, електрокабельна продукція, електропобутова техніка тощо) (+1,31 млрд дол. США, +68%);
- 4) продукти рослинного і тваринного походження (зокрема, зернові, мед, м'ясо птиці, яйця, молочні продукти, фрукти та горіхи) (+1,11 млрд дол. США, +36%);
- 5) мінеральні продукти (зокрема, залізна руда) (+1,03 млрд дол. США, +36%);
- 6) товари деревообробної і паперової промисловості (+0,95 млрд дол. США, +141%);
- 7) різні промислові вироби і твори мистецтва (зокрема, меблі, іграшки) (+0,84 млрд дол. США, +428%);
- 8) готові харчові продукти (зокрема, готові продукти з зерна, цукор та кондитерські вироби з нього, вироби з какао) (+0,34 млрд дол. США, +47%);
- 9) пластмаси, гума та вироби з них (+0,33 млрд дол. США, +356%);
- 10) вироби з каменю, кераміки, скла (зокрема, скляна тара, керамічні вироби) (+0,27 млрд дол. США, +436%);
- 11) продукція хімічної і пов'язаних галузей (органічні хімічні сполуки, добрива) (+0,26 млрд дол. США, +38%);
- 12) товари легкої промисловості (найбільше зростання – вата, інші готові текстильні вироби) (+0,17 млрд дол. США, +22%);
- 13) засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (найбільше зростання – судна) (+0,07 млрд дол. США, +37%).

Наразі найбільші статті українського експорту до Євросоюзу – чорні метали, залізні руди, зернові та олія, на які припадає близько половини продажів у цьому напрямку [48] (див. Рис.2.3).

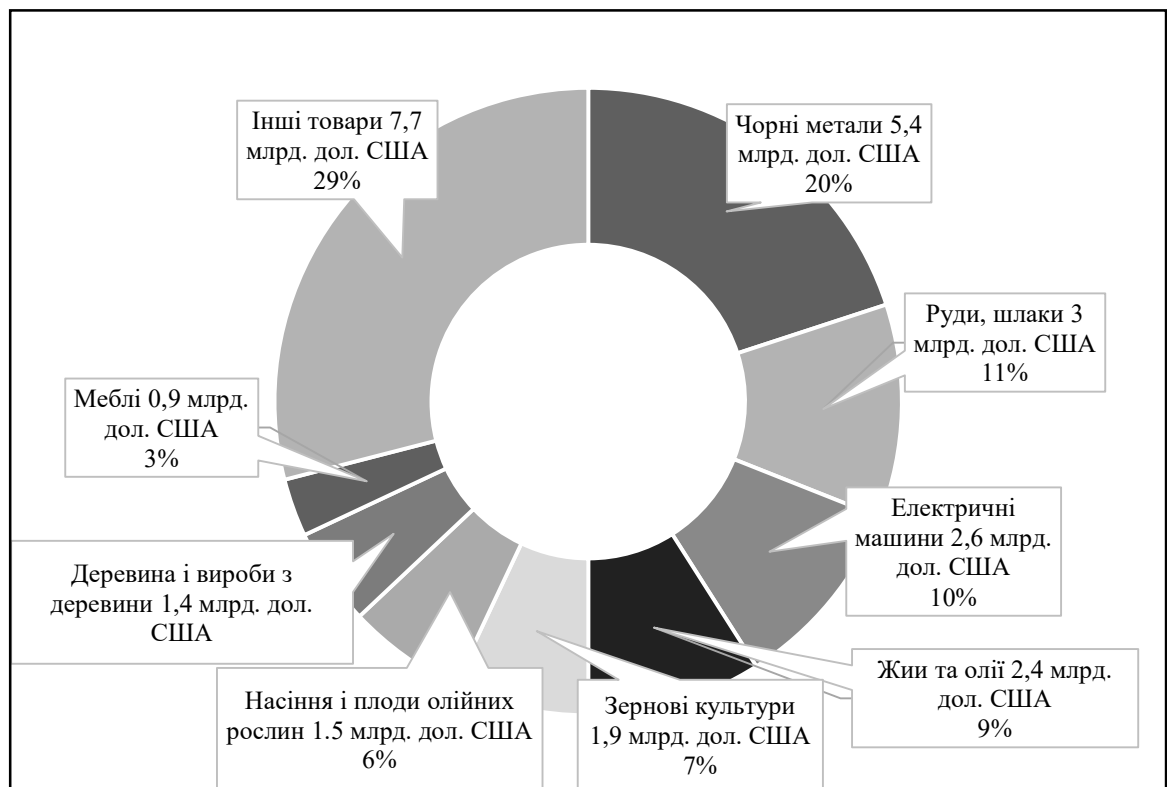

Рис. 2.3. Структура експорту з України до ЄС, 2021 рік, млрд. дол. США та питома вага (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

У 2021 році експорт української агропродовольчої продукції до країн ЄС зріс на 33% в грошовому вимірі у порівнянні з минулим роком, і склав 8,3 млрд дол. США [44]. Частково таке зростання зумовлене збільшенням вартості більшості категорій товарів на світовому ринку, частково – збільшенням відвантажень.

При цьому за підсумками 2021 року Україна відкрила 9 квот на безмитний експорт до ЄС, а саме на такі позиції як: мед, крупи і борошно, крохмаль, оброблений крохмаль, оброблені помідори, виноградний і яблучний соки, яйця, м'ясо птиці (частини), оброблена продукція із зернових.

Частина квот користується особливим попитом. Зокрема це стосується меду, річна квота на який вже закрита в перших числах січня 2022 року, як і минулого року. Окрім меду, станом на 18 січня 2022 року повністю використана квартальна квота на м'ясо птиці (частини) та курячі яйця.

Переважає частина українського експорту до ЄС – сировинні товари. Натомість, звідти Україна імпортує обладнання, машини та інші товари з високим ступенем обробки.

Товарні групи, імпорт яких з ЄС-27 показав зростання станом на 2021 рік порівняно з докризовим 2013 роком, включають (див. Рис. 2.4):

- 1) засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (+0,94 млрд дол. США, +36%);
- 2) готові харчові продукти (+0,92 млрд дол. США, +68%);
- 3) машини, механізми, електротехнічне та оптичне обладнання (+0,88 млрд дол. США, +16%);
- 4) продукти хімічної та суміжних галузей (+0,65 млрд дол. США, +14%);
- 5) різні промислові товари та твори мистецтва (+0,16 млрд дол. США, +53%);
- 6) мінеральні продукти (+0,15 млрд дол. США, +5%);
- 7) полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (+0,14 млрд дол. США, +7%);
- 8) товари легкої промисловості (+0,14 млрд дол. США, +18%).

До основних напрямів українського експорту товарів серед країн ЄС-27 належать (2021 рік): Польща (19,5%), Італія (12,9%), Німеччина (10,7%), Нідерланди (8,4%), Іспанія (6,3%), Угорщина (6,1%), Румунія (5,8%) та Чехія (5,3%). Разом ці 8 країн становлять 75% обсягу експорту товарів з України на європейський ринок [43].

До основних напрямів імпорту товарів до України з країн ЄС-27 належать (2021 рік): Німеччина (21,7%), Польща (17,1%), Італія (9,2%), Франція (6,1%), Угорщина (5,4%), Чехія (5,1%), Литва (4,5%), Нідерланди (3,5%). Товари з цих країн також забезпечують 73% імпорту з країн ЄС.

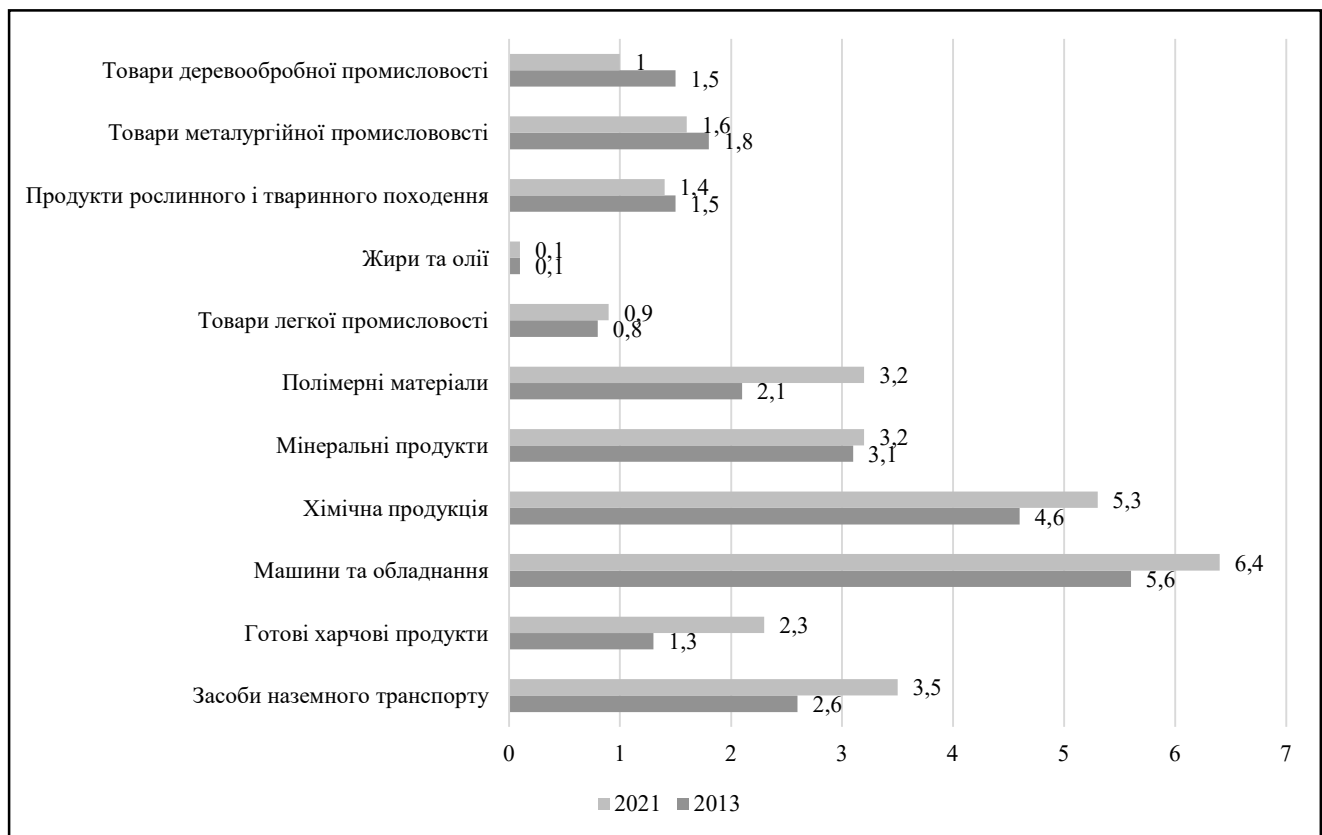

Рис. 2.4. Динаміка імпорту товарів з ЄС-27 до України у 2013 та 2021 роках, млрд дол. США.

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Водночас станом на 2021 р. порівняно з 2013 р. зменшився імпорт з ЄС-27 таких груп, як: товари деревообробної та паперової промисловості, товари металургійної промисловості, продукти рослинного і тваринного походження, вироби з каменю, кераміки, скла.

Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр. представлена на рис. 2.5 [48].

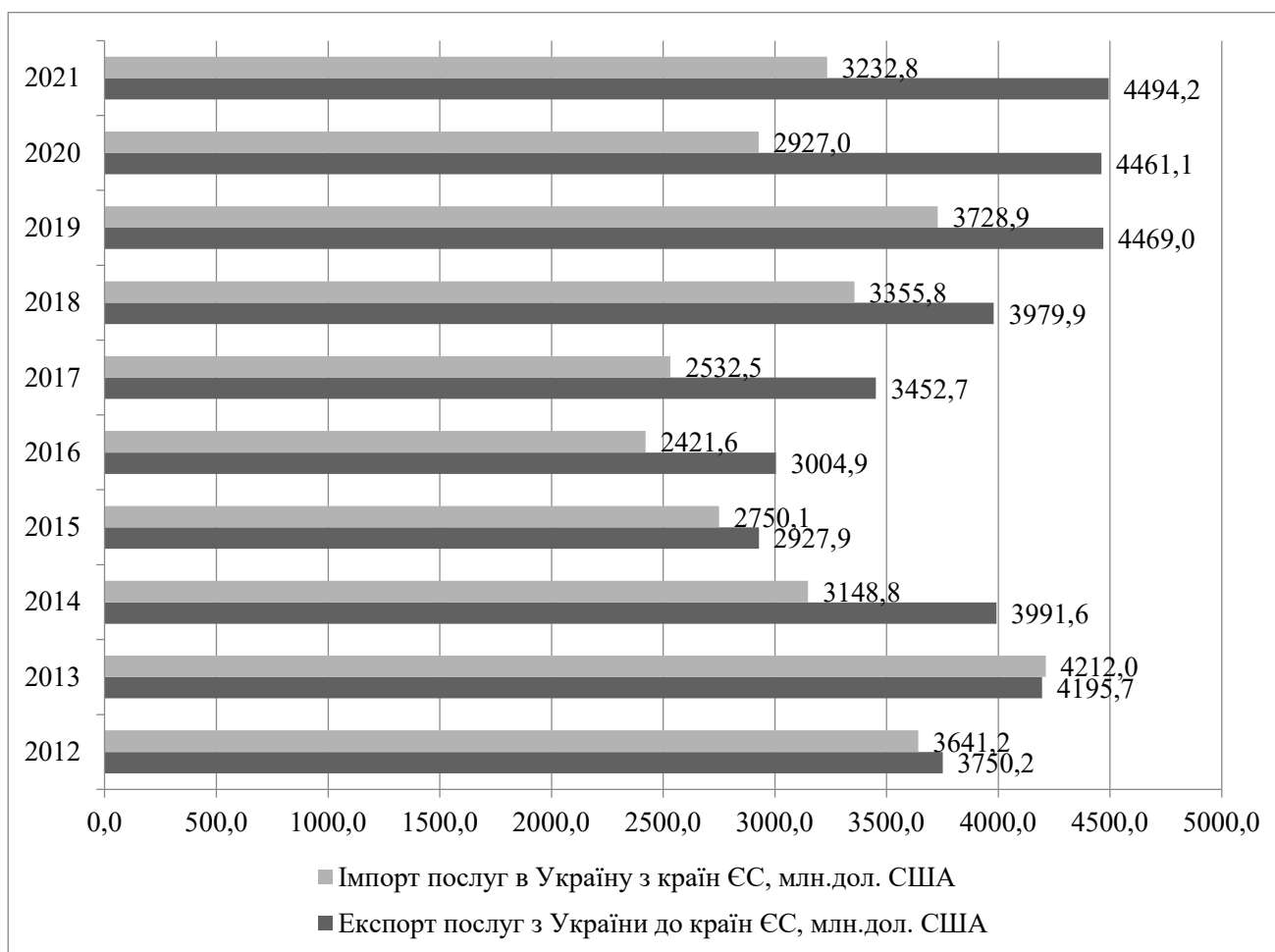

Рис. 2.5. Динаміка експорту та імпорту послуг України із країнами ЄС упродовж 2012-2021 рр., млн. дол. США.

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Упродовж 2012-2021 рр. спостерігаємо збільшення обсягу експорту послуг з України до країн ЄС на 744,0 млн. дол. США або на 19,84%. Натомість за 2012-2021 рр. відбулося скорочення обсягу імпорту послуг із країн ЄС до України на 408,4 млн. дол. США або на 11,22% в 2021 р.

Протягом 2021 р. Україна постачала послуги таким країнам ЄС як: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чехія та Швеція.

Розширення доступу до зовнішніх ринків ЄС компенсує для товаровиробників негативні наслідки різкого спаду купівельної спроможності всередині країни, а в майбутньому розширення експорту українських товарів на західноєвропейський ринок може стати одним із головних факторів прискореного росту валового внутрішнього продукту у нашій державі.

Таким чином, українські товари отримали переваги у доступі на ринок ЄС порівняно з іншими країнами світу, що не мають преференційних торговельних угод з ЄС і до яких застосовуються митні ставки в режимі найбільшого сприяння (MFN) [44] (рис. 2.6):

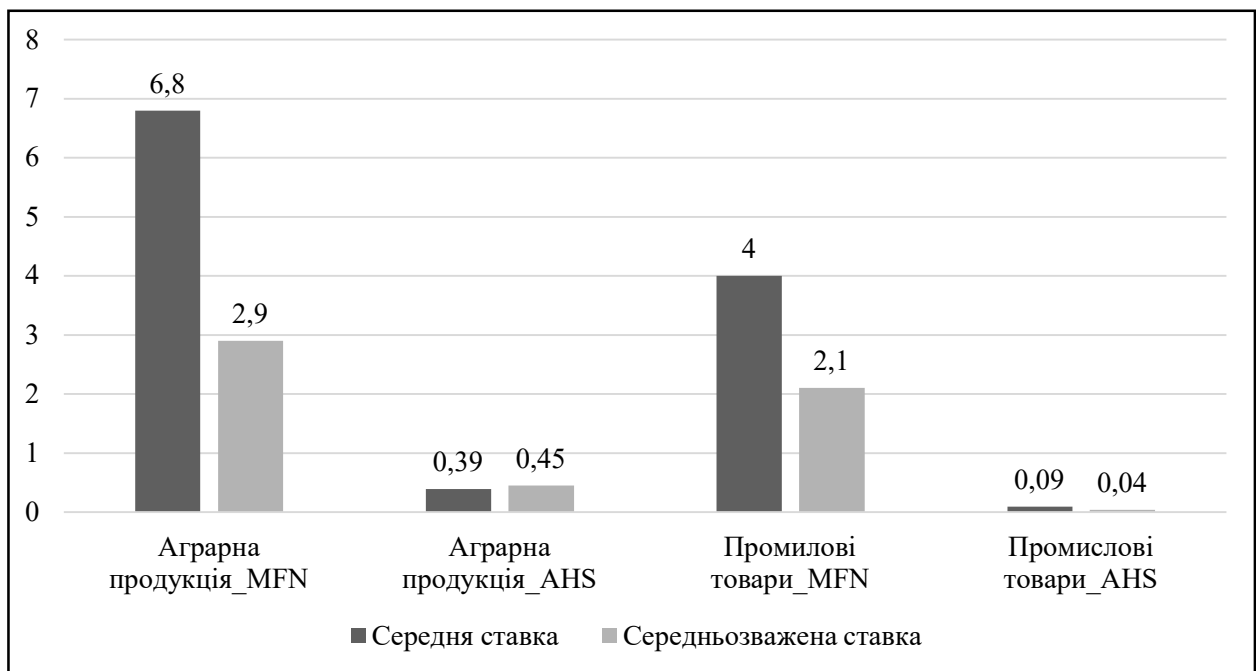

Рис. 2.6. Митні ставки ЄС для товарів з України: діючі преференційні ставки AHS* та ставки MFN*, 2020 рік.

* Чинні ставки ввізних мит:

AHS (Effectively applied tariffs) – визначаються як найнижчі доступні ставки і враховують преференційні мита.

MFN (Most-favoured nation tariffs) – митні ставки в режимі найбільшого сприяння

Примітка. Побудовано автором за даними Державної митної служби України

Разом з тим, станом на кінець 2021 року залишалася низка чутливих товарних позицій, які захищені митними ставками і тарифними квотами ЄС, наприклад, деякі

сільськогосподарські продукти, продукти харчування, транспортні засоби, добрива, електричне обладнання тощо.

Нетарифні заходи (НТЗ) залишаються основним бар'єром для українських компаній щодо доступу на ринок ЄС. Незважаючи на те, що вони відіграють важливу роль у забезпеченні здоров'я та безпечності товарів і в принципі підвищують добробут споживачів, вони також створюють суттєві перешкоди та можуть застосовуватися дискримінаційно та несправедливо. Як наслідок, нетарифні заходи можуть призводити до втрати добробуту виробниками і споживачами у ЄС та Україні.

У цілому український експорт товарів до ЄС найбільше стикається з заходами ТБТ (технічні бар'єри у торгівлі) та СФЗ (санітарні та фітосанітарні заходи), а також заходами неавтоматичного ліцензування, квотами та кількісними заходами.

Угода про асоціацію передбачає проведення масштабного наближення Україною законодавства і національних стандартів до стандартів і законодавства ЄС у різних сферах, що стосуються торгівлі з ЄС. Таке наближення означає, що виробництво українських товарів для внутрішнього ринку також буде відбуватися за європейськими практиками і стандартами. У результаті гармонізації стандартів, вимог та регуляторних практик між Україною та ЄС створюються можливості для зниження регуляторних відмінностей і нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також витрат українських експортерів на їх подолання при здійсненні поставок до ЄС. Крім того, завдяки гармонізації нетарифних заходів (вимог до товарів, стандартів) українські експортери можуть підвищити свою конкурентоспроможність на ринку ЄС, внутрішньому ринку та ринках третіх країн та, відповідно, збільшити експорт на ці ринки.

2.2. Розвиток інвестиційних відносин в межах україно-європейського партнерства

Інвестиції є визначальним інструментом досягнення Цілей Сталого Розвитку 2030 для України, зокрема Цілі № 17 «Партнерство заради сталого розвитку», в рамках якої передбачено мобілізацію додаткових фінансових ресурсів на основі заохочення інвестицій іноземних і вітчизняних інвесторів [21].

Зважаючи на геоекономічні пріоритети, важливим економічним й політичним партнером України в питаннях інвестування виступає Європейський Союз. В умовах довготривалої сировинної орієнтації, розриву економічних зв'язків з країною-агресором та намаганням розбудувати нову промисловість відповідно до вимог найбільш перспективного для України у найближчі роки зовнішнього ринку (як результат підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) – європейського, щодо припливу інвестицій з країн ЄС сформувалися певні позитивні очікування.

Дослідження особливостей ефективного використання всіх можливостей економічного співробітництва між Україною та ЄС у галузі інвестиційної діяльності слід розглядати як важливу складову зусиль для удосконалення засобів здійснення економічних реформ в Україні. Оскільки іноземні інвестиції виступають як індикатор існування всесвітнього економічного простору, очевидно, інвестиційна співпраця України та ЄС не могла уникнути впливу трансформаційних процесів сучасного світового господарства, у тому числі загальносвітової рецесії внаслідок світової кризи.

На сьогодні Україна є пріоритетним партнером для Європейського Союзу. Свої взаємовідносини вони почали будувати відразу після набуття Україною незалежності 1991 року [63] (див. Рис. 2.7).

3 1991 р.	<ul style="list-style-type: none"> Програма технічної допомоги TACIS Мета: надання допомоги країнам колишнього Радянського Союзу, включаючи Україну, задля прискорення процесу економічних і політичних змін у цих країнах.
3 січня 2007 р	<ul style="list-style-type: none"> Європейський інструмент сусідства і партнерства (ENPI) Основне джерело фінансування для 17 країн-партнерів ЄС, включаючи Україну Мета: створення території спільних цінностей, стабільності та добробуту, тіснішої співпраці та поглибленої економічної та регіональної інтеграції завдяки охопленню широкого спектру сфер співпраці.
3 грудня 2008 р.	<ul style="list-style-type: none"> Східне партнерство – новий вимір політики у Східній Європі Мета: підвищення рівня політичної взаємодії, спрощення перетину кордону ЄС для громадян за умови дотримання вимог безпеки, посилення механізмів енергетичної безпеки на користь усіх зацікавлених сторін, а також зростання фінансової допомоги.
2007-2014 рр.	<ul style="list-style-type: none"> Переговори щодо Угоди про асоціацію Підписання Угоди про асоціацію 2014 р. (в два етапи: 21 березня та 27 червня) – головний інструмент для наближення ЄС та України
2014 р.	<ul style="list-style-type: none"> Затвердження стратегічних пріоритетів Neighborhood Investment Facility (2014–2020 рр.) Мета: покращення умов фінансування малих і середніх підприємств України, Грузії, Молдови у процесі інтеграції до спільного ринку ЄС.
01 вересня 2017 р.	<ul style="list-style-type: none"> Набуття чинності Угоди про асоціацію, включаючи поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA) Мета: модернізація торговельних відносин та економічного розвитку України, шляхом відкриття ринків та узгодження законодавства, стандартів і регулювань у різних секторах
2018 р.	<ul style="list-style-type: none"> Доступ до Плану зовнішніх інвестицій ЄС Мета: компенсування кредитування банківськими установами, інвестування в реальний сектор економіки.
2021-2027 рр.	<ul style="list-style-type: none"> Збільшення бюджету зовнішньої діяльності ЄС до 123 млрд. € Мета: підтримка країн-партнерів в їх політичних і економічних перетвореннях в напрямку сталого розвитку, стабільності, зміцнення демократії, соціально-економічного розвитку та подолання бідності; допомога потенційним кандидатам на їх шляху до виконання критеріїв для вступу в ЄС шляхом глибоких і всебічних реформ

Рис. 2.7. Основні етапи інвестиційної взаємодії ЄС-Україна.

Примітка. Складено автором за даними Причепи І. В. Інвестиційна політика європейського союзу в межах зовнішньоекономічних зв'язків з Україною [Електронний ресурс] / І. В. Причепи, О. А. Сметанюк, О. Г. Ратушняк. // Ефективна економіка. - 2020. - № 5. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_5_34

Інвестиційна взаємодія між Європейським Союзом та Україною є досить складною системою взаємозв'язків, яка формується при комплексній взаємодії регіональної, державної та наддержавної політики ЄС із відповідними інструментами співпраці на кожному рівні (Додаток Б). Вагому роль у цій складній взаємодії виконують різні фінансово-економічні інститути та інвестиційні інституції, різні фонди та програми розвитку об'єднання та країн-партнерів [38], (див. Рис. 2.8).

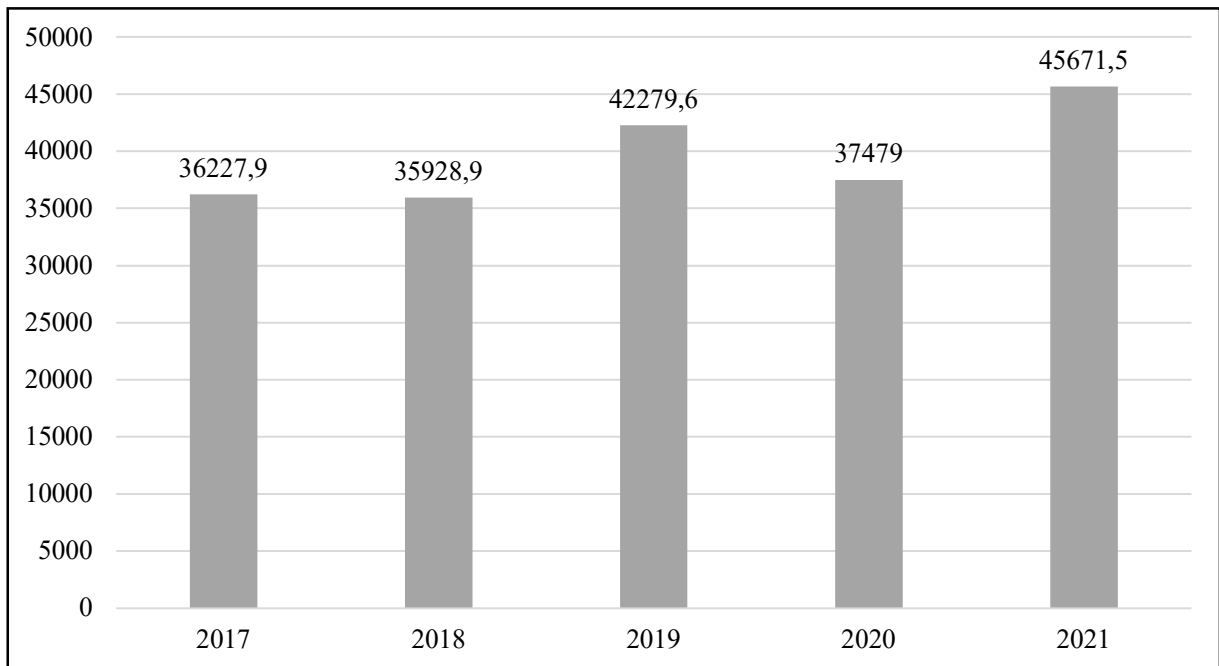

Рис. 2.8. Динаміка прямих іноземних інвестицій з країн ЄС в Україну в 2017-2021, рр., млн. дол. США.

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України.

Протягом 2017-2021 рр. відбувалося щорічне зростання обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну з країн ЄС.

Так, протягом 2017 року обсяг прямих інвестицій становив 36,277 млрд. дол. США, а в 2018 році при зменшенні на -0,83% становив 35,928 млрд. дол. США.

У 2019 році при зростанні на 17,68% прями інвестиції становили 42,279 млрд. дол. США.

У 2020 році прями інвестиції зменшилися на 11,35% до рівня в 37,479 млрд. дол., а в 2021 році при зростанні на 21,86% ПІ з країн ЄС становили 45,671 млрд. дол. США.

Динаміка частки прямих іноземних інвестицій з України в країни ЄС в 2017- 2021 рр. мала тенденцію до скорочення із рівня в 75,85% до 73,51% в 2021 році [38], (див. Рис. 2.9).

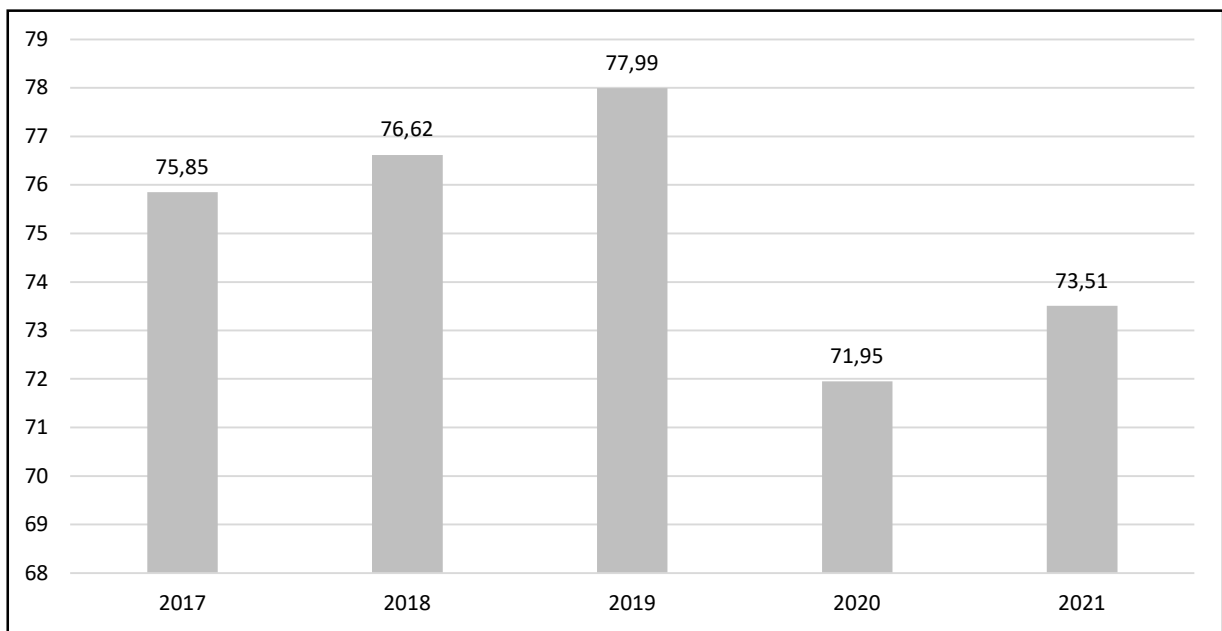

Рис 2.9. Динаміка частки прямих іноземних інвестицій з України в країни ЄС в 2017-2021 рр., %.

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку.

Процес надходження інвестицій в Україну за період 2019-2021 рр. відрізняється динамічністю. Так, до 2019 року в економіку України поступав значний обсяг ПІІ зі 130 країн світу, що характеризувався постійною позитивною тенденцією. У 2020 році Україна вперше зіткнулася з чистим відтоком прямих інвестицій – мінус 868 млн. дол. США. Значно нижчі обсяги інвестицій в Україну у 2020 році, пояснюються значними економічними проблемами та невизначеністю, що пов’язана із військовим конфліктом та політичними змінами, що відбулися у 2013-2014 рр. та продовжуються дотепер, а пандемія COVID-19 боляче вдарила по глобальних потоках прямих іноземних інвестицій. Це серйозна проблема, оскільки міжнародні інвестиційні потоки життєво важливі для сталого розвитку у різних регіонах світу в тому числі і в Україні. Збільшення інвестицій на підтримку стійкого та всеосяжного відновлення після пандемії нині стало пріоритетом глобальної політики. Це спричиняє заохочення інвестицій в інфраструктуру та енергетичний перехід, для підвищення стійкості до зовнішнього впливу та на охорону здоров’я.

За останні роки практично не змінюється коло головних інвесторів України. Вони діляться на чотири великі групи: економічно розвинені країни і європейські країни, які розвиваються (Німеччину, Австрію, Францію, Швецію); країни з режимом зниженого оподаткування (Нідерланди) [38], (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Дані щодо прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з країн ЄС в Україну за 2018-2021 рр. (млн. дол. США)

Країни	2018	2019	2020	2021
Усього з країн ЄС	36 227,9	35 928,9	42 279,6	45 671,5
Австрія	1 387,0	1 170,3	1 496,1	1 938,4
Бельгія	96,8	99,3	103,9	104,7
Болгарія	32,1	38,4	39,9	42,9
Греція	41,8	44,3	43,0	46,6
Данія	138,8	137,6	153,6	158,2
Естонія	243,3	222,1	235,0	239,0
Ірландія	72,9	42,8	48,4	39,7
Іспанія	56,1	59,0	63,5	61,5
Італія	216,4	196,7	201,6	242,4
Латвія	49,0	40,0	38,2	43,0
Литва	137,1	121,7	124,6	150,0
Люксембург	363,9	660,1	515,8	484,9
Мальта	46,0	56,9	59,3	50,6
Нідерланди	9 084,1	9 617,1	11 686,3	13 440,4
Німеччина	1 604,9	1 564,2	1 682,9	1 701,4
Польща	679,4	509,1	571,3	631,7
Португалія	5,5	3,2	4,3	4,5
Румунія	20,2	19,3	20,1	24,8
Словаччина	72,2	71,1	74,9	66,5
Словенія	19,5	18,7	20,1	21,6
Велика Британія *	2 724,4	2 724,4	2 722,4	3 069,8
Угорщина	333,7	498,1	511,1	565,1
Фінляндія	89,8	110,2	131,0	142,0
Франція	1 299,1	615,6	723,4	744,4
Хорватія	1,4	1,6	1,3	1,4
Чехія	106,2	106,3	115,8	116,2
Швеція	334,0	328,8	351,2	344,9
Кіпр	15 009,1	14 547,2	17 734,1	19 469,6

Примітка. Складено автором за даними Національного банку.

У структурі отриманих інвестицій доцільно виділити наступні групи регіонів (див. Табл. 2.3):

- 1) регіони, що отримують до 3% прямих інвестицій: Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Чернігівська, Чернівецька, Черкаська, Хмельницька, Тернопільська та Сумська;
- 2) регіони, що отримують від 3 до 5%: Донецька, Київська, Одеська, Полтавська, Львівська;
- 3) регіони, що отримують понад 5%: Дніпропетровська, м. Київ [38].

Таблиця 2.3

Динаміка структури ПІІ за регіонами України з країн ЄС в 2017-2021 рр.

Область	2017	2018	2019	2020	2021
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Вінницька	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7
Волинська	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
Дніпропетровська	12,5	11,2	11,7	10,7	10,6
Донецька	5,4	4,0	3,5	3,9	3,9
Житомирська	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Закарпатська	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Запорізька	2,1	2,8	2,9	2,7	2,5
Івано-Франківська	2,6	2,6	2,9	2,7	2,0
Київська	5,0	4,9	5,0	4,9	4,6
Кіровоградська	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Луганська	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2
Львівська	3,2	2,7	2,9	2,9	3,1
Миколаївська	0,7	0,7	0,7	0,7	0,9
Одеська	4,1	3,9	3,8	3,8	3,6
Полтавська	3,1	3,2	3,2	3,1	3,3
Рівненська	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4
Сумська	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Тернопільська	0,2	0,2	0,1	0,3	0,1
Харківська	4,7	2,1	2,0	2,0	2,1
Херсонська	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7
Хмельницька	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Черкаська	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0
Чернівецька	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Чернігівська	0,3	0,8	1,4	1,3	1,2
м.Київ	47,8	52,9	51,7	52,9	54,0

Примітка. Складено автором за даними Національного банку.

Серед територіально-організаційних форм стимулювання ПП, які набули поширення в Україні, – індустріальні парки. Мета їх створення – активізація промислового виробництва, створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку та розвитку інфраструктури. Від червня 2012 р., коли було прийнято Закон України «Про індустріальні парки», в країні було зареєстровано 43 індустріальних парки (станом на 31 січня 2020 р.).

Серед галузей невиробничої сфери найпривабливішими для іноземних інвесторів завдяки швидкій окупності вкладених інвестицій залишаються сектор фінансових послуг загалом та банківський сектор зокрема. Значна частина іноземних активів контролюється інвесторами з:

- Франції (CreditAgricole, BNP Paribas);
- Італії (Unicredit, IntesaSanpaolo);
- Нідерландів (ING Groep);
- Швеції (SEB);
- Німеччини (DeutscheBank);
- Австрії (Raiffeisen INTL) [39].

Наразі Україна приєдналася до ряду альянсів, які створюються або будуть створені в рамках Європейського зеленого курсу, таких як Альянс чистого водню (деякі державні та приватні компанії вже приєдналися), Батарейковий альянс, Сировинний альянс, а також альянси у сфері низьковуглецевих галузей, промислових хмар та платформ. Дане приєднання в майбутньому надасть змогу українському бізнесу та економіці загалом залучити фінансові потоки, та отримувати певну технічну допомогу.

Ще одна сфера розвитку партнерських відносин між ЄС та третіми країнами – це біорізноманіття. У своїй Стратегії біорізноманіття до 2030 року Союз зобов’язується підтримувати країни у всьому світі у їхній боротьбі проти втрати біорізноманіття, включаючи своїх сусідів. Європейський Союз уже допомагав третім країнам у цій галузі, збільшивши свою фінансову допомогу вдвічі за попереднє десятиліття, і продовжить цю підтримку після 2020 року.

ЄС, імовірно, продовжить деякі програми та інструменти, що існують, доповнивши їх новими. Хоча основна частина коштів зазвичай виділяється на африканські та найменш розвинені країни, ЄС надаватиме міжнародне фінансування і для східних сусідів. Тому, з метою збереження біорізноманіття, Україна могла б звернутися за допомогою до Європейського Союзу.

З метою допомогти в прискоренні довгострокового відновлення після пандемії COVID-19, Економічний та інвестиційний план ЄС в рамках Східного партнерства дозволить залучити до 6,5 млрд євро державних та приватних інвестицій в Україну у співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. План передбачає реалізацію п'яти флагманських ініціатив в Україні для стимулювання розвитку інноваційної та конкурентоспроможної економіки, економічного переходу в сільських місцевостях, покращення сполученості, цифрової трансформації та підвищення енергоефективності [80] (рис. 2.9):

Рис. 2.9. Напрями підтримки ЄС України під час COVID-19.

Джерело: Нагорняк І. Детально про новий інвестиційний план ЄС : можливості та виклики для України [Електронний ресурс] / І. Нагорняк // Європейська правда. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2021/06/14/7083085/>

Грантова допомога ЄС становить 200 млн. євро для підтримки України в боротьбі з пандемією COVID-19. Крім того, виділено 1,2 млрд. євро макрофінансової допомоги для України з метою подолання наслідків пандемії [79].

В рамках ініціативи «Team Europe» було також виділено 3,7 мільйони доз вакцин, на додаток до 8,4 мільйонів доз від інструменту COVAX, де ЄС є одним із найбільших донорів.

З початку конфлікту в 2014 році ЄС надав близько 1 млрд. євро допомоги східній Україні, включаючи гуманітарну допомогу та підтримку соціально-економічного розвитку [46].

Підтримка ЄС допомогла захистити базовий рівень життя та полегшити страждання населення в зонах конфлікту, підтримати заходи з розмінування та надавати правову та психосоціальну допомогу для населення.

З 2014 року ЄС надав близько 80 млн. євро на підтримку організацій громадянського суспільства в Україні, включно з окупованим Кримом та сходом України [40].

Головне очікування від інвестиційної співпраці ЄС-Україна – це формування сприятливих умов розвитку бізнес-клімату в Україні, що на сьогодні залишається одним з найактуальніших питань. Для подальшого покращення інвестиційного клімату України пріоритетним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого клімату, формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Водночас стратегічним завданням двосторонньої інвестиційної співпраці має стати не стільки збільшення об'ємів інвестування, скільки забезпечення розширеного відтворення капіталу з пріоритетністю інноваційного та соціального зростання.

2.3. Міжнародне співробітництво в науково-технічній сфері між Україною та ЄС

Європейський Союз забезпечує постійну фінансову підтримку у впровадженні євроінтеграційних реформ та залишається одним з найбільших партнерів у сфері міжнародного технічного співробітництва, що забезпечує поступове зміцнення політичного, економічного та зовнішньоторговельного партнерства між Україною та ЄС.

Відповідно до Глави 9 Розділу V Угоди про асоціацію між Україною та ЄС розвивають та посилюють наукове та технологічне співробітництво з метою як наукового розвитку як такого, так і зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів.

Відповідальні органи в Україні:

- 1) Державне космічне агентство;
- 2) Міністерство освіти і науки України;
- 3) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- 4) Державна регуляторна служба;
- 5) Міністерство фінансів України [67].

Очікувані результати:

- 1) збільшення фінансування наукових досліджень і технологічних розробок;
- 2) збільшення питомої ваги бюджетних витрат на наукові дослідження і технологічні розробки;
- 3) збільшення замовлення приватних компаній на науково-технологічні розробки;
- 4) підвищення інтенсивності наукових контактів України з Європейським Союзом;
- 5) розширення участі України у науково-дослідницьких програмах ЄС;
- 6) підвищення продуктивності науково-дослідницької діяльності;

- 7) посилення інноваційного потенціалу України;
- 8) покращення впровадження інновацій у національну економіку [15].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відкриває значні перспективи для української промисловості, які обумовлюються розширенням доступу до містких європейських ринків збуту, використанням можливостей України щодо залучення іноземних інвестицій та трансферу технологій, а також участі у різноманітних програмах розвитку ЄС. Використання Україною всіх переваг від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вимагає чіткого визначення пріоритетів у розвитку міжнародного науково-технічного і виробничого співробітництва. Європейський Союз, будучи потужним виробником та експортером високотехнологічної продукції (найбільші прибутки від експорту в ЄС забезпечуються високо- та середньо-технологічними секторами, серед яких машинобудування, хімічна та фармацевтична галузі, авіакосмічна промисловість, харчопереробний комплекс), дотримується курсу на стимулювання промислових інновацій, а також розбудову циркулярної економіки на засадах сталого розвитку [17, С. 282].

У 2021 році портфель міжнародної технічної допомоги, наданої з боку ЄС становить 435,9 млн. євро [29, С. 50]. Кошти міжнародної технічної допомоги надано в рамках національних та регіональних програм допомоги ЄС, програми прикордонного співробітництва, механізму Twinning, освітньої програми Еразмус+, програми Креативна Європа та Інструменту ядерної безпеки.

Для моніторингу стану виконання Плану заходів у 2017 р. урядом впроваджено спеціальну інформаційно-аналітичну систему «Пульс Угоди», яка відслідковує прогрес виконання заходів у межах поточного року та загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію, починаючи з дати її підписання у 2014 р. У «Пульсі Угоди» всі напрями співпраці, прописані в Угоді про асоціацію, згруповані за 24 сферами суспільного життя [47], (див. Рис. 2.10).

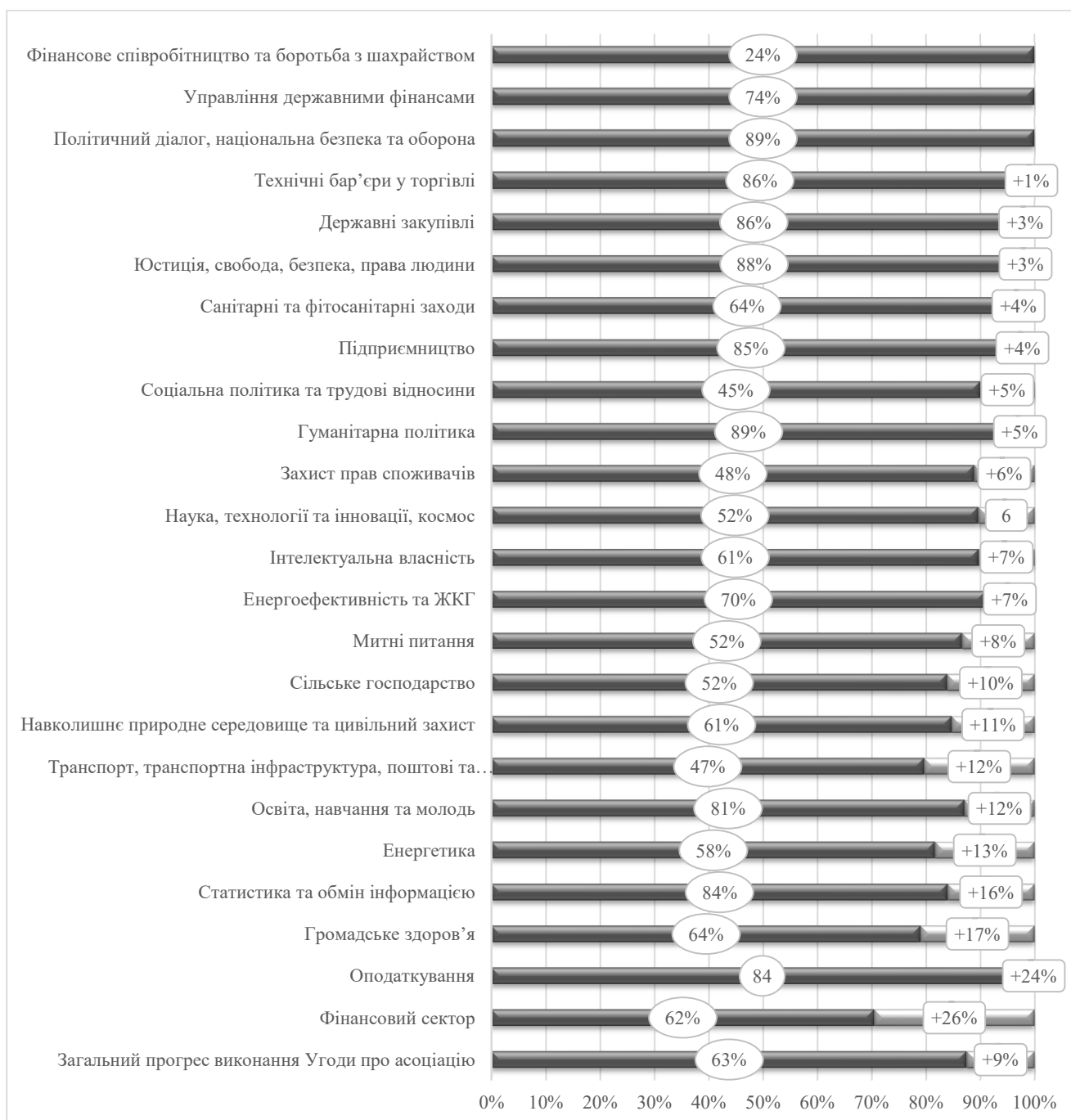

Рис. 2.10. Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію за 24 сферами, станом на 2021 р. (справа відображено приріст у відсотках за 2021 рік).

Примітка: Побудовано автором за даними Урядової інформаційно-аналітичної системи «Пульс Угоди»: <https://pulse.kmu.gov.ua/>

Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) за 2014-2024 роки збільшився з 54% в 2020 р. до 63% в 2021 р., тобто на 9% [47].

Прогрес виконання Угоди про асоціацію складає 42% зі 100% від запланованого обсягу реалізації завдань за 2021 р. [47].

Як видно з табл. 2.4, найбільше складнощів викликає реалізація завдань за напрямом співпраці «Наука, технології та інновації, космос», що є закономірним наслідком безсистемних і непослідовних дій влади з реалізації декларованих десятиліттями заяв про розбудову інноваційної економіки.

Таблиця 2.4

Стан виконання завдань Угоди про асоціацію за трьома напрямами співпраці

Напрямок співпраці	Загальний прогрес за період 2014-2021 рр.,%	Прогрес виконання завдань за роками, %					Відповідальні за напрям
		2017	2018	2019	2020	2021	
Наука, технології та інновації, космос	52	79	32	50	9	6	Міністерство освіти і науки України, Міністерство економіки України, Міністерство цифрової трансформації України, Державне космічне агентство, Комітет ВРУ з питань освіти, науки та інновацій
Підприємництво	85	85	89	73	32	4	Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Комітет ВРУ з питань економічного розвитку
Освіта, навчання та молодь	61	100	25	100	54	12	Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Комітет ВРУ з питань освіти, науки та інновацій, Комітет ВРУ з питань молоді і спорту

Примітка: Складено за: Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію; даними урядової інформаційно-аналітичної системи «Пульс Угоди».

Закони і нормативно-правові акти щодо підтримки науки та інновацій не виконуються і щороку блокуються Законом України про державний бюджет. Зміни, проголосовані 13 квітня до державного бюджету на 2021 р. у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19, без зайвих слів зафіксували фактичні пріоритети держави:

- 1) на 225,5 млн грн (з 525,5 млн. грн) урізано фінансування Національного фонду досліджень України;
- 2) повністю (на 400 млн грн) секвестровано видатки на проведення досліджень і розробок (R&D) за пріоритетними напрямками у закладах вищої освіти;
- 3) повністю урізано фінансування Фонду розвитку інновацій та Фонду Президента України з підтримки освіти, науки та спорту – на 50 млн грн і 500 млн грн відповідно;
- 4) на 20 млн грн (з 87 млн грн) секвестровано видатки на виконання Україною зобов'язань у сфері міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва.

Станом на 2021 рік за напрямом співпраці у сфері науки, технологій та інновацій заплановані важливі законодавчі новели, спрямовані на перезавантаження інновацій в Україні (табл. 2.5).

Україна та ЄС після семи років зволікань підписали довгоочікувану Угоду про спільний авіаційний простір. Це означає, що Україна та ЄС створюватимуть Спільний авіаційний простір на основі надійних стандартів ЄС у сфері безпеки польотів, захисту прав споживачів та управління повітряним рухом. Це збільшення кількості рейсів, розширення географії польотів і відкриття нових можливостей для громадян та бізнесу [27, С. 39].

Питання енергетичної безпеки стало одним із ключових питань 23 Саміту Україна – ЄС (12 жовтня 2021 року). Із завершенням будівництва «Північного потоку-2» перед Україною постають нові виклики національній безпеці держави на додачу до вже існуючих, пов'язаних із агресією РФ на Донбасі та Криму.

Таблиця 2.5

Зміни до законодавчої та нормативно-правової бази, передбачені Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію у сфері науки, технологій та інновацій на 2021 рік

Проекти законів України	Проекти постанов і нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України щодо
Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності визначення засад створення	та функціонування технологічних платформ і кластерів
Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інновацій	механізмів стимулювання суб'єктів господарювання до комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності
Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо стимулювання інновацій	державної підтримки розвитку високотехнологічних виробництв
Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання інноваційної діяльності)	забезпечення державної підтримки патентування вітчизняних винаходів за кордоном
Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності технологічних парків	державної підтримки системи науково-технічної інформації, зокрема підключення її до європейських мереж інформації з питань кон'юнктури ринку
Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання питань стимулювання діяльності у сфері трансферу технологій	внесення змін до Державного стандарту «Патентні дослідження» (ДСТУ 3575-97) у частині проведення патентнокон'юнктурних досліджень
Про підтримку функціонування стартапів	

Примітка: Складено автором самостійно за даними Кабінету міністрів України

Саме тому, Україною запропоновано започаткувати стратегічний енергетичний діалог високого рівня між Україною та ЄС із залученням держав-членів. Адже необхідно виробити спільне довгострокове бачення енергетичної безпеки Європи, яке б охоплювало не лише питання транспортування газу, але й синхронізацію електромереж, декарбонізацію економіки та виробництво відновлюваних джерел енергії, зокрема зеленого водню.

Завдяки Угоді про участь України у програмі досліджень та інновацій ЄС «Горизонт Європа» наші дослідники зможуть брати участь в найбільшій в світі дослідницькій програмі. ЄС виділяє майже 100 млрд євро на дослідження на 7 років [74].

Угоду з Європейським Союзом про участь України у програмі «Креативна Європа» затверджена на новий програмний періоді 2021-2027 рр. На практиці це означає

продовження успішного співробітництва з європейськими партнерами, яке розпочато у 2016 р., з реалізації спільних проектів у культурному, креативному та аудіовізуальному секторах [76].

У рамках Угоди про асоціацію зобов'язання у сфері інтелектуальної власності передбачають спрощення процедури створення та комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території України та держав-членів ЄС, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності. Строк виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію у сфері інтелектуальної власності, визначено Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію на кінець 2023 року [31, С. 705].

12 жовтня 2021 р. на 23-му Саміті Україна – Європейський Союз було офіційно підписано Угоду між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншої сторони, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021-2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа». Тривають процедури з ратифікації Угоди.

Відновлено дію Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво (прийнято Закон про ратифікацію від 15 липня 2021 року № 1673-IX) [15].

160 українських організацій виконали 228 проектів в попередній рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» на загальну суму 45,8 млн євро. В рамках комплементарної програми з досліджень та навчань «Євратом» було виконано 19 проектів на загальну суму 4,71 млн євро [23, С.32].

Україна продовжує розвиток взаємовигідного співробітництва з ЄС у сфері цивільних космічних досліджень та використання космічного простору, зокрема, на таких напрямках як:

- 1) глобальні навігаційні супутникові системи;

- 2) спостереження Землі та глобальний моніторинг;
- 3) космічна наука та дослідження;
- 4) прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів.

26 червня 2022 року Європейська Комісія переглянула Робочу програму 2021–2022 років за Програмою з досліджень та навчання Євратом. Як реакцію на війну в Україні до програми було додано рішення про фінансову підтримку українських учасників досліджень у галузі керованого термоядерного синтезу [45].

4-5 липня 2022 року за участі представників Європейської Комісії та лідерів європейської наукової спільноти відбулися Генеральна Асамблея EUROfusion та урочистий захід із відкриття нового проєкту досліджень у межах програми «Горизонт Європа». Голова української ланки досліджень EUROfusion академік Ігор Гаркуша взяв участь у роботі Генасамблеї та у заході відкриття «Horizon EUROfusion». Він привернув увагу спільноти до поточного стану справ і наслідків російських військових дій для роботи учасників проєкту. Представники Європейської Комісії приділили значну увагу Україні й офіційно оголосили рішення про виділення додаткового бюджету українському бенефіціарові обсягом близько 2,5 млн євро. Ці кошти буде спрямовано на відновлення наукової інфраструктури, постраждалої від російської агресії, а саме: на наукове обладнання, матеріали й інші ресурси. Україну також звільнено від сплати фінансових внесків у Євратом на найближчі роки.

5 вересня 2022 року Україна та Європейський Союз підписали такі Угоди:

- 1) Угода про участь України в Програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021-2027).
- 2) Угода про участь України в Програмі співробітництва ЄС у митній сфері.
- 3) Угода про участь України в Програмі ЄС «Фіскаліс» щодо співробітництва в податковій сфері.
- 4) Угода про надання Україні бюджетної підтримки на суму 500 млн євро.
- 5) Додаткова угода про перерозподіл коштів грантового фінансування в рамках підтримки України в умовах надзвичайного стану [39].

Україна приєднається до програми «Цифрова Європа» з бюджетом 7,5 млрд євро. Це дозволить нам активізувати проекти у сфері розвитку суперкомп'ютерів, штучного інтелекту, кібербезпеки та цифрових навичок у нашій державі [37, С.317].

Важливо, що Європейський Союз під час війни в Україні інвестує саме у підтримку української науки, яка дедалі тісніше інтегрується в загальноєвропейський науковий простір. На прикладі проєкту EUROfusion українська наука вже зараз робить свій значний внесок у зміцнення науково-технологічного потенціалу і конкурентоспроможності об'єднаної Європи, зокрема у розвиток безпечної та екологічно чистої енергетики майбутнього, заснованої на термоядерному синтезі.

11 532 українських студенти та співробітники закладів вищої освіти приїздили до Європи за програмою «Erasmus», а ще 267 студентів отримали стипендії на здобуття спільних магістерських ступенів в рамках програми «Erasmus Mundus Joint Master Degrees» з 2014 року. Оновлена програма «Erasmus+» пропонує нові можливості професійної та професійно-технічної освіти та віртуального обміну для здобувачів вищої освіти та молоді.

ЄС підтримує кібербезпеку та стійку цифрову трансформацію через програму EU4Digital Ukraine із бюджетом у 25 мільйонів євро [30, С. 99].

Додаткова програма Twinning із обсягом фінансування 1,5 млн. євро допоможе установам кібербезпеки України в запровадженні стандартів ЄС.

Європейський Союз спільно з ЄІБ допоможуть Україні у відновленні енергетичної інфраструктури. 12 жовтня 2022 року Європейський інвестиційний банк перерахував нашій країні додаткові 550 млн євро, які Україна планує направити на покриття витрат на ремонт пошкоджених об'єктів енергетичної інфраструктури та підтримку стабільності української електромережі [49]. Також допомога буде спрямована на відновлення надання муніципальних та базових послуг населенню у громадах.

За два місяці (вересень-жовтень 2022 р.) в межах пакету екстреної підтримки від ЄІБ та Єврокомісії Україна отримала 1,05 млрд євро. Ще 540 млн євро будуть виплачені шляхом відновлення фінансування спільних проєктів [39].

На період до 2027 р. як пріоритетні тематичні напрями науково-технологічного та інноваційного співробітництва України та країн-членів ЄС можуть бути визначені:

- 1) сучасні інформаційні та комунікаційні технології;
- 2) галузь кібербезпеки;
- 3) цифрові технології (Інтернет речей, віртуальна реальність, доповнена реальність, машинне навчання, штучний інтелект, адитивні технології);
- 4) біотехнології, нанотехнології, геоінженерія у сферах охорони здоров'я і фармакології, сільського господарства, харчової та інших видів промисловості;
- 5) дослідження у галузі сільського та лісового господарств; точне рільництво;
- 6) науки про життя, медико-біологічні науки (біомедицина), геномні дослідження;
- 7) дослідження навколишнього середовища та клімату, ефективне використання природних ресурсів;
- 8) атомна енергетика; відновлювальна енергетика та енергоефективність;
- 9) ракетно-космічна галузь;
- 10) авіаційні дослідження і літакобудування;
- 11) матеріалознавство, нові речовини і матеріали;
- 12) виробничі кіберфізичні системи;
- 13) сучасні транспортні технології;
- 14) креативні індустрії;
- 15) дослідження у галузі гуманітарних і соціальних наук.

Інтеграція України до ЄС у частині науково-технологічного та інноваційного співробітництва вимагає забезпечення поетапного, протягом 2021-2027 рр., нарощення частки фінансування науки за рахунок державних і приватних джерел до законодавчо встановленого рівня 3% ВВП, у тому числі бюджетного фінансування у розмірі не менше 1,7% ВВП (статті 47 і 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність») [9]. Це, по-перше, є абсолютно необхідною умовою збереження наукового потенціалу та його нарощення як головного рушія інноваційного поступу України; по-

друге, буде нести важливий сигнал для європейських партнерів про серйозність намірів і готовність української держави сприяти розвитку науки та інновацій у довгостроковій перспективі, а, отже, сприятиме інтеграції українських дослідників і підприємців до європейського науково-технологічного та інноваційного просторів.

Висновки до розділу 2

Отже, ЄС є ключовим торговельно-інвестиційним партнером України, саме тому важливо сприяти розвитку співробітництва з ним. Пріоритетними напрямками активізації торгівлі України з ЄС є: розширення доступу українських товарів на європейські ринки; проникнення та зміцнення позицій національних виробників на зовнішніх ринках товарів та послуг; посилення конкурентоспроможності української продукції шляхом підвищення її якості; підтримка національних товаровиробників шляхом вдосконалення міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів; зняття існуючих бар'єрів у торгівлі та поглиблення виробничої кооперації.

Можливості інвестиційного співробітництва України з країнами ЄС: відкриття нових ринків для здійснення інвестиційної діяльності, зокрема можливість залучати інвестиції у найпривабливіші сфери господарювання з дешевою робочою силою та наявною сировиною; забезпечення руху капіталу, пов'язаного з наданням кредитів, які стосуються торговельних операцій, або з наданням послуг, в яких бере участь резидент однієї зі сторін, а також капіталу, пов'язаного з портфельними інвестиціями і фінансовими позиками та кредитами інвесторів іншої сторони; створення умов для поліпшення технічного та технологічного стану вітчизняних підприємств за рахунок ПЗІ з країн ЄС і доступу до якісної імпортової техніки та устаткування. В Україні наявні інвестиційно-привабливі фактори, що сприяють розширенню її інвестиційних зв'язків. До таких належать: великий внутрішній ринок з більшістю товарних позицій; розташування основних транспортних шляхів між Європою та Азією; розвинена інфраструктура; дешева, але кваліфікована робоча сила.

Розвиток торговельно-інвестиційних відносин з ЄС у довгостроковій перспективі є одним із пріоритетів зовнішньоекономічної політики України, адже співробітництво між Україною та країнами-членами ЄС сприяє збільшенню обсягів торгівлі й інвестування між обома сторонами. Однак для активізації торговельної та інвестиційної співпраці необхідно удосконалити нормативно-правову базу у сфері торгівлі та інвестицій; здійснити наближення торговельно-інвестиційного середовища України до рівня ЄС; сприяти захисту прав експортерів товарів і послуг та інвесторів на державному рівні; підтримувати національних товаровиробників шляхом вдосконалення міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів; мінімізувати існуючі бар'єри та поглибити виробничу кооперацію.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ ТА МЕХАНІЗМ ПОГЛИБЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ КРИЗОВИХ УМОВ

3.1. Економічна співпраця України та ЄС в умовах російсько-української війни

У даний час в Україні йде війна. Вона виснажує економічні і людські ресурси, пригнічує морально і відкидає назад у розвитку. Багато з країн надають допомогу різних видів для подолання проблем в Україні. Найбільше серед них можна виділити країни Європейського Союзу.

Війна Російської Федерації проти України стала черговим викликом для Європейського Союзу у питаннях економічної стійкості, безпеки та європейської демократії, а на додачу і викликом для позицій ЄС як суб'єкта на міжнародній арені. Для ЄС вже були досить потужними викликами криза 2008 р., питання виходу окремих держав-членів ЄС з інтеграційного об'єднання, надалі пандемія COVID-19. Наразі Союз знову зіштовхнувся саме з тією проблемою, що сильно впливає та підриває як внутрішньополітичні та суспільні процеси в державах членах, так і проблемою, що створює так званий асиметричний вплив на держави Союзу, що тим самим значно впливає на відносини всередині об'єднання.

За історію своєї діяльності Європейський Союз доволі часто зіштовхувався з різноманітними викликами та кризами, зокрема: це і фінансові, економічні кризи Союзу, криза європейської ідентичності, неузгодженість позицій самих держав-членів Європейського Союзу та різний рівень відповідальності кожного із членів ЄС та готовності реагувати і діяти з поточними проблемами, з якими зіштовхується інтеграційне об'єднання. Насамперед, це все спричинено декількома ключовими факторами: дефіцит лідерства в ЄС, досить розмите трактування поняття європейської

ідентичності, а також сюди варто було б і відзначити рівень того, як держави-члени на момент заснування ЄС та держави-члени подальших чотирьох хвиль розширення переймають по-різному європейські цінності та ідеї. Всі ці аспекти чітко проявляються під час того, як перед інтеграційним об'єднанням постають нові виклики або кризові моменти та як відповідно це впливає на діяльність суб'єктність ЄС.

Наразі війна, яка розпочалася 24 лютого в Україні, стала для Європейського Союзу потужним стратегічним викликом та зрушенням: політичні аспекти почали розглядатися в новому ключі Союзом; змінилися вектори співпраці та взаємодії на міжнародному рівні; питання, які раніше викликали в ЄС немалий об'єм негативної критики, зараз де-факто прийнятні для держав-членів (а саме: питання прийняття біженців). Саме тому в цій роботі було актуалізовано питання дослідження та аналізу політики Європейського Союзу в період першого місяця війни РФ проти України та відповідність реалізованих кроків цінностям та ідея інтеграційного об'єднання, що закладалися в його основу.

Варто відзначити, що за роки діяльності Європейського Союзу, це вперше, коли питання повної ізоляції окремої держави постало настільки гостро та категорично для організації. Запроваджуються санкції, приймаються рішення щодо можливих напрямів ізоляції РФ на міжнародному рівні, втілюються кроки, аби ізолювати РФ і з середини. Перед Союзом постало питання спільно погодити такий «пакет рішень», що буде і надалі відрізати Росію від міжнародної спільноти, впливати на внутрішнє життя в країні, а також дійсно сприяти завершенню війни. Перед ЄС сформувався ключова задача – спільно скомпонувати таку сукупність заходів, яка зможе допомогти зупинити війну в Україні, послабити та обмежити міжнародну позицію РФ і врешті продемонструвати позиції ЄС як сильного актора у міжнародній системі.

Ще починаючи з 2014 р., Європейський Союз ввів низку санкцій у відповідь на анексію Криму Російською Федерацією. В 2022 р. у з початком війни ряд цих санкцій був збільшений до найбільш масштабних пакетів санкцій зі сторони ЄС, що націлені загалом на фінансові системи Росії, високотехнологічні сфери та проти корумпованих еліт. Від 24 лютого 2022 року Європейським Союзом загалом було введено 8 пакетів

санкцій у відповідь на розгортання повномасштабної війни на території України Росією (станом на 12 листопада 2022).

Загалом, серед досить вагомих кроків Європейського Союзу можна виділити наступні: виключення російських банків зі системи SWIFT (попри те, що напередодні війни ЄС заявляло, що не готовий і не планує втілювати такий сценарій у разі нападу РФ), санкції проти В. Путіна та С. Лаврова, санкції проти фізичних та юридичних осіб (більше, ніж як проти 1200 осіб), повне обмеження РФ від ринку капіталів ЄС, повне закриття повітряного простору для РФ, обмежений доступ дипломатичних рангів на рівні ЄС, візові обмеження урядовцям і т. д. Проте і тут варто відзначити, що загальноєвропейська позиція значно відрізнялися від позицій окремих держав. Наприклад, напередодні війни як і ЄС загалом, так і окремі члени Союзу заявляли, що не відключатимуть Росію від системи SWIFT. Але з початком війни Союз змінив свою офіційну позицію щодо цього питання, виступивши за відключення, в той час як всередині ЄС погляди на це питання досі залишалися досить полярними, тут варто відзначити і Францію, і Німеччину [42].

Чимало Європейських країн припинили економічну співпрацю з Росією. Перш за все, припинили чи обмежили купівлю в Росії нафти чи газу. Великі корпорації та приватні компанії одна за одною проголошували про припинення будь-якої співпраці з російським бізнесом та Росією зокрема. Фінансові санкції та ряд інших економічно-фінансових заборон зі сторони ЄС зараз можна розглядати як досить сміливі рішення, адже держави-члени визначили для себе ключову спільну мету – обернути війну, яку розв'язала РФ, повною стратегічною поразкою для неї ж самої.

Для підтримки України Євросоюз пішов на безпрецедентний крок – скасував торговельні обмеження на український експорт, що дозволить українським виробникам наростити в умовах війни експорт до ЄС та посилить економіку України. Як це відбулося:

1) Європейська комісія 27 квітня 2022 року офіційно запропонувала призупинити всі мита на ввезення товарів із України на один рік. Такий крок допоможе підтримати українську економіку в умовах війни з Росією.

2) 19 травня рішення про лібералізацію торгівлі ухвалив Європейський парламент.

3) 24 травня Рада ЄС погодила режим тимчасової лібералізації торгівлі з Україною, в межах якого протягом року українські товари ввозитимуться в ЄС без мит.

4) 4 червня Європейський Союз офіційно скасував усі мита і збори з українських товарів, які йдуть на європейський ринок, щоб допомогти відновленню українського бізнесу, який постраждав від війни [52].

Тимчасова лібералізація торгівлі та інші торгові поступки щодо українських товарів, прийняті в ЄС означають, що скасовується мито на український експорт. Рішення застосовуватиметься терміном на один рік і призупинить:

1) всі тарифи відповідно до Розділу IV Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Це поширюється, зокрема, на: промислові товари, що підлягають поетапній відмові від мит до кінця 2022 року, фрукти та овочі, на які поширюється система вхідних цін, а також сільськогосподарські продукти та перероблені сільськогосподарські продукти, на які поширюються тарифні квоти;

2) антидемпінгові мита на імпорт із України;

3) застосування глобальних захисних заходів щодо українських товарів [52].

Така підтримка з боку ЄС буде особливо важливою для тих виробників, які працюють недалеко від лінії фронту, незважаючи на бойові дії. Більшість мит і квот стосуються аграрної продукції, відтак рішення ЄС – це також допомога Україні і світу у збереженні продовольчої безпеки [41].

На сьогоднішній день торгівля між Україною і Європейським Союзом фактично відновилася. У серпні 2022 року експорт в ЄС становив 90% рівня експорту, зафіксованого у серпні 2021 року. А за три квартали 2022 року Україна експортувала до ЄС навіть на кілька відсотків більше, ніж за I-III квартали 2021 року [58].

Торговельній активності українських експортерів сприяла ціла низка кроків, здійснених країнами ЄС та Урядом України. Зокрема, скасування квот та мит Європейським Союзом спростило експорт аграрної продукції. Надзвичайно сприяли поживленню торгівлі «лінії солідарності», започатковані Єврокомісією для України, та посилення спроможності митної інфраструктури.

Проте, для українських товарів залишаються нетарифні бар'єри. Зокрема Євросоюз залишив вимоги до оцінки відповідності товарів стандартам якості ЄС, що регулює окрема угода АСАА (Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції). Тому очікувати, що буде якийсь якісний стрибок у структурі експорту, що ми побачимо якусь машинобудівну, високотехнологічну продукцію, на жаль, не доводиться. Якість українських товарів не є головним гальмом в експорті. Проблема, насамперед, з тим, що в Україні не достатньо виробництв та потужностей переробної промисловості, які виготовляють високотехнологічну продукцію. Тому країна й експортує в більшості сировину [55].

Багато компаній в Україні, на жаль, постраждали від бойових дій. Деякі виробничі потужності зруйновано, а деякі підприємства опинилися в тимчасовій окупації, звідки не можуть вивезти товари на підконтрольну українській владі частину країни, не кажучи вже про ЄС. Ті ж, хто вцілів, зіткнулися з іншими проблемами, серед яких найбільшою залишається логістика. Війна фактично відрізала Україну від моря, на яке припадало 60% всього експорту, ускладнила наземну логістику. Дефіцит пального, черги на кордонах, знищені логістичні центри та інша інфраструктура роблять експорт товарів до ЄС у разі складнішим завданням, ніж у мирний час. Та й вивезти мільйони тонн української аграрної продукції та металургії виключно залізничним та автомобільним транспортом майже неможливо фізично, зокрема через різну ширину колій в Україні та ЄС.

Водночас постає питання, як експортувати товар за кордон. З початком повномасштабної війни в Україні логістичні маршрути експорту через закриття портів Чорного моря ускладнилися. А такі логістичні маршрути потребують додаткових

витрат. Проте, 16 травня 2022 року на спільній пресконференції у Варшаві єврокомісара з питань сільського господарства Януша Войцеховського та міністрів сільського господарства України, Польщі, США, обговорювали план допомоги Україні в транспортуванні продукції в ЄС. Йшлося і про залізничні «коридори солідарності», про суттєву допомогу з логістикою і про найближчі до України польські порти у Гдині, Гданську та Свіноуйсьце, які зможуть стати хабами для української продукції [57].

Після початку активних бойових дій та фактичної втрати доступу до морських перевезень, кордон з ЄС став чи не єдиним вікном для здійснення Україною торгівлі із зовнішнім світом. Йдеться не лише про ЄС. Україна продовжує продавати свої товари, зокрема аграрні, до країн Африки та Азії транзитом через порти європейських держав. Рішення ЄС повністю відкрити ринки для України – це важливий жест підтримки нашої держави в умовах війни. Проте користь від нього отримують і самі європейці. Війна в Україні спричинила глобальний збій ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та товарів металургійного комплексу. Як наслідок, ціни на ці товари стрімко полетіли вгору. Так, ціни на пшеницю від початку лютого зросли вже на 50 %. Разом з ними дорожчають й інші сільськогосподарські культури, які експортувала Україна та Росія, а вони тягнуть вгору ціни на продукти харчування [51].

В умовах дефіциту сталі на світових ринках, який спричинило падіння виробництва в Україні та знищення промислових потужностей у Маріуполі, ЄС ще й ввів обмеження на експорт російської металургії. Дефіцит чорних металів гостро відчують європейські виробники, що загрожує втратою робочих місця десятків тисяч мешканців Євросоюзу. Тож скасування мит та антидемпінгових заходів проти української металургії може стати рятівним колом для європейської промисловості. Звісно, у разі, якщо вдасться розв'язати основні проблеми з логістикою [52].

Проаналізуємо реальні перспективи відновлення експорту з України щонайменше до 80% від довоєнного рівня. Через російську агресію експорт українських товарів у березні скоротився удвічі, імпорту продукції з-за кордону – більш ніж утричі. Минулого місяця Україна продала зарубіж майже 6 мільйонів тонн продукції, виручивши за неї 2,7

млрд дол. США (головні статті експорту - руди, кукурудза, феросплави й олія). Тоді як у лютому ми експортували понад 13 мільйонів тонн товарів вартістю 5,3 млрд. дол. США [41].

Європейська комісія створює спеціальні торгові маршрути для експорту української сільськогосподарської продукції. Єврокомісія готова організувати такі «зелені коридори» [43].

За даними Міністерства економіки України, найбільше проблем із вивезенням руди, металів та агропродукції. А ось обсяги продажів частини товарів з глибокою переробкою (і відповідно – з високою доданою вартістю) майже не змінилися. Втім, їхня частка в структурі вітчизняного експорту, як відомо, незначна. Більшість валютних надходжень країна, як і раніше, отримує від торгівлі сировиною. А це – сотні мільйонів тонн продукції щороку, перевезення якої забезпечуються, переважно, морськими шляхами, які зараз заблоковані агресором. Тож головна проблема, яку Україна має розв'язати для бодай часткового відновлення експортного потенціалу, – налагодження нових маршрутів транспортування сировини й товарів закордонним споживачам.

Міністерство економічного розвитку і технологій Польщі та Міністерство економіки України підписали Меморандум щодо розробки інструментів сприяння торгівлі. Мета угоди – зміцнити економічне співробітництво між Польщею та Україною через спрощення торгівлі з акцентом на забезпеченні страхового покриття постачання товарів та послуг. Згідно з Меморандумом Польща та Україна зобов'язалися встановити чіткий механізм для забезпечення інструментів страхового покриття постачання товарів і послуг. В результаті реалізації цього Меморандуму Україна отримає зростання обсягів торгівлі з Польщею. В 2021 році Польща серед країн Європи посідала в ній перше місце (обіг товарів та послуг на суму 10,7 млрд доларів). А за січень-березень він зріс ще на 11%. Саме через Польщу до України надходять стратегічно важливі товари. В тому числі оборонна продукція та пальне. Польський напрямок став ключовим для українського експорту після того, як ворог заблокував чорноморські порти. Майбутнє аграрного сектору та металургії залежать від того, наскільки швидко та ефективно ми зможемо

розширити експортні шляхи на захід. Завдяки згаданим страховим інструментам, український бізнес зможе залучити максимально широкий перелік польських логістичних компаній для обслуговування збільшеного обсягу експортно-імпортних операцій. До того ж Польща перетворилася на хаб для збору й пересилання гуманітарної допомоги з інших країн до України [57].

Європейська комісія представила план заходів, щоб допомогти Україні експортувати свою сільськогосподарську продукцію з огляду на заблоковані Росією порти. Цей план дій спрямований на створення «маршрутів солідарності», щоб Україна могла експортувати зерно, а також імпортувати необхідні їй товари: від гуманітарної допомоги до кормів для тварин і добрив.

Незважаючи на значні зусилля зі сторони ЄС та країн-членів спільноти не вдається полегшити перетин кордону між Україною та ЄС, оскільки тисячі вагонів і вантажівок чекають з української сторони на дозвіл перетнути кордон. Середній поточний час очікування вагонів становить 16 днів, а на деяких кордонах – до 30 днів. Ще більше зерна все ще зберігається та утримується в українських силосах, готових до експорту. Серед проблем – різна ширина колії: українські вагони несумісні з більшістю залізничної мережі ЄС, тому більшість вантажів потрібно перевантажувати на вантажівки або вагони, які відповідають стандартній колії ЄС. Цей процес займає багато часу, а перевантажувальних споруд уздовж кордонів мало. Щоб подолати ці перешкоди та створити «маршрути солідарності», Єврокомісія разом із державами-членами та зацікавленими сторонами працюватиме над такими пріоритетними заходами у короткостроковій перспективі:

1. Додатковий рухомий склад, судна та вантажівки: Комісія закликає учасників ринку ЄС терміново надати додаткові транспортні засоби. Щоб узгодити попит і пропозицію та встановити відповідні контакти, Комісія створить логістичну платформу для пошуку партнерів і попросить держави-члени призначити спеціальні контактні пункти.

2. Потужність транспортних мереж та перевантажувальних терміналів: українські сільськогосподарські експортні поставки мають бути пріоритетними, а менеджери інфраструктури мають надати залізничні слоти для цього експорту. Комісія також закликає учасників ринку терміново перемістити мобільні зерноавантажувачі на відповідні прикордонні термінали для прискорення перевалки. Угода про автомобільні перевезення з Україною також усуне «вузькі місця».

3. Митні операції та інші інспекції: Комісія закликає національні органи влади застосувати максимальну гнучкість і забезпечити достатній персонал для прискорення процедур у пунктах пропуску.

4. Зберігання товарів на території ЄС: Комісія оцінить наявні потужності для зберігання в ЄС та координуватиме дії з державами-членами, щоб допомогти забезпечити більше потужностей для тимчасового зберігання українського експорту [43].

У середньостроковій та довгостроковій перспективі Комісія також працюватиме над збільшенням пропускної спроможності інфраструктури нових експортних коридорів та над створенням нових інфраструктурних зв'язків у рамках реконструкції України.

З економічної точки зору військова агресія – це серйозний зовнішній шок, який впливає на економічну активність. За останніми оцінками Світового банку, цього року ВВП України може знизитися на близько 45%. Міністр фінансів України зазначив, що з огляду на зниження податкових надходжень та соціальних внесків, близько 30% української економіки не працює зовсім або працює частково. ГО «Клуб ділових людей Україна» (ВСС) повідомила, що ділова активність майже повністю зупинилась у найбільш постраждалих регіонах, а на Західній Україні, яка менше постраждала від війни, приблизно 40% бізнесу не працює і ще 40% зазнало збитків та працює на межі своїх можливостей. Втім, переживши перший шок, підприємства в менш постраждалих регіонах наразі намагаються зберегти робочі місця і знайти нові ринки та ніші. Українська влада відреагувала на цю ситуацію шляхом запровадження тимчасових податкових пільг, заморожування кредитних та іпотечних виплат, надання субсидій і

безвідсоткових кредитів фермерам на посівну, а також створення програми релокації бізнесу разом з обладнанням і робочою силою з регіонів, найбільше постраждалих від війни, у відносно безпечні регіони країни. Офіс з розвитку підприємництва та експорту в Україні запустив оперативну платформу з актуальною інформацією для українських експортерів, які готові постачати свою продукцію за кордон в умовах війни [43].

Основною метою розробників економічної політики сьогодні має бути допомога суб'єктам господарювання пережити шок і якнайкраще зберегти свій потенціал і робочі місця. ЄС може допомогти українському бізнесу вже зараз.

По-перше, поширивши на Україну свій інструмент підтримки зайнятості (SURE). По-друге – профінансувавши систему ваучерів, яка підвищить попит на продукцію українських компаній, дозволить їм вийти на європейський ринок або запровадити нові технології, в тому числі діджиталізацію. Звісно, це не єдині інструменти допомоги бізнесу, але вони вже існують і тому можуть бути поширені на Україну доволі швидко [11].

У 2021 році, завдяки далекосяжному порядку денному імплементації угоди про Поглиблену і всеохопну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), двостороння торгівля між Україною та ЄС досягла найвищого рівня з моменту набуття чинності ПВЗВТ (понад 52 мільярди євро, що вдвічі перевищує показник до набуття чинності ПВЗВТ у 2016 році). Через російське вторгнення українська економіка і торгівля зі світом тяжко постраждали. Поряд із безліччю заходів у різних сферах, які ЄС вжив для підтримки України (від запровадження санкцій проти Росії до надання фінансування військової допомоги), ці торговельні заходи посилять економічну допомогу ЄС Україні та збережуть її доступ до світу в той час, коли вона стикається з російською агресією. Останній саміт Україна-ЄС (12 жовтня 2021 року) віддзеркалив низку позитивних процесів, котрі наразі тривають, як-от запуск перегляду статті 29 щодо подальшої лібералізації торгівлі.

Від 4 червня 2022 року набуває чинності рішення Ради ЄС, згідно з яким Європейський союз лібералізує правила торгівлі та призупиняє дію усіх імпортних мит

на українські товари на рік. Призупинення дії антидемпінгових тарифів та скасування ЄС усіх мит й квот на український експорт допомогло б зберегти економічну активність в Україні, а також стало б антикризовим інструментом для самого ЄС. Йдеться про всі промислові мита, аграрні мита і квоти, систему вхідних цін, антидемпінгових мит і захисних мит. Це значна економічна підтримка України.

Рішення ЄС про відкриття свого ринку значно спростить життя транзитному експорту та знизить хоча б частину адміністративних витрат, пов'язаних зі сплатою мит. Це, у свою чергу, збільшить прибутковість експортерів та підвищить конкурентоспроможність їхньої продукції у світі.

ЄС ніколи раніше не вживав таких заходів з лібералізації торгівлі, які є безпрецедентними за своїми масштабами: надання Україні нульового тарифу і доступу до ринку ЄС за нульовою до квотою. Від початку російської агресії ЄС надав пріоритетної ваги збереженню української економіки, що має вирішальне значення як для того, аби допомогти їй виграти цю війну, так і для того, аби втриматися на плаву після війни. Ці заходи безпосередньо допоможуть українським виробникам і експортерам. Вони надають впевненості, що українська економіка відновиться і демонструють, що ЄС зробить усе можливе, щоб в скрутний час допомогти Україні.

3.2. Перспективи інвестиційного співробітництва України та ЄС на двосторонній основі та у багатосторонньому форматі

Починаючи з 2014 року ЄС та європейські фінансові організації виділили нашій державі понад 17 млрд євро у вигляді грантів та позик (див. Рис. 3.1). Зобов'язання ЄС щодо підтримки України є давніми і принесли результати. ЄС надав значну фінансову допомогу Україні, яка за роки з 2014 по 2021 рік склала 1,7 млрд євро грантів у рамках Європейського інструменту сусідства, 5,6 млрд євро за п'ятьма програмами

макрофінансової допомоги у вигляді позик, 194 млн євро гуманітарної допомоги та 355 млн. євро з інструментів зовнішньої політики [79].

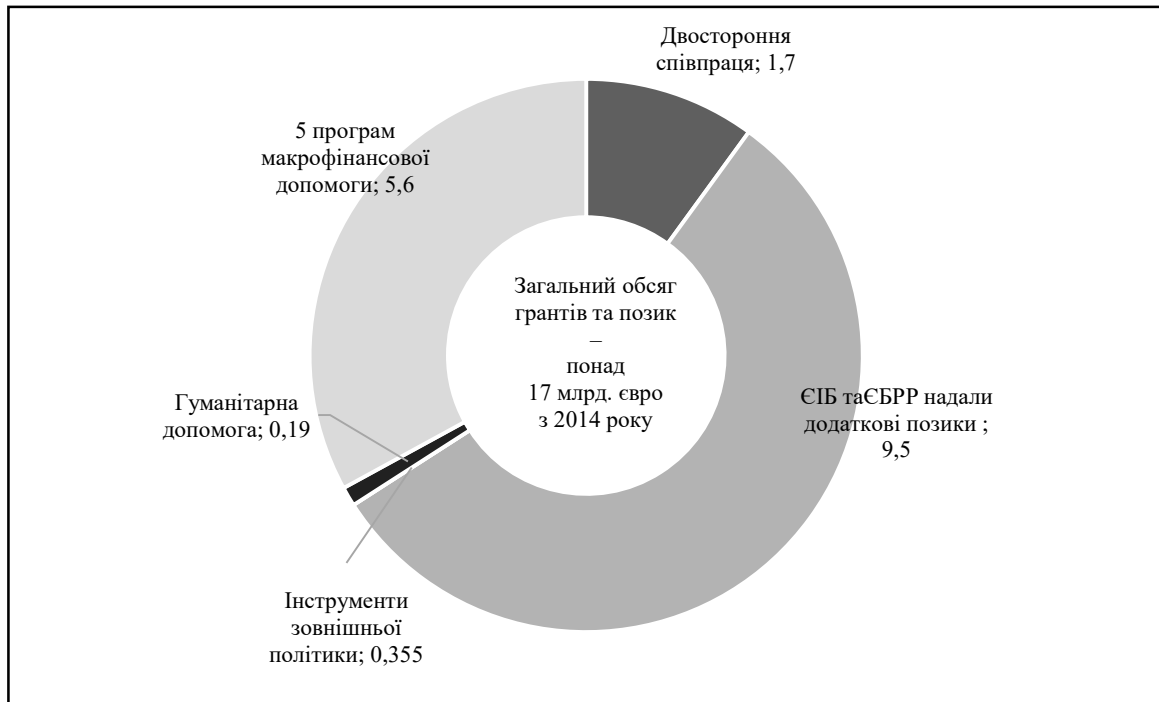

Рис. 3.1. Загальна підтримка України з боку ЄС, млрд. євро.

Примітка: Побудовано автором за даними The official site of European Commission. Investment [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/investment>

ЄС надає підтримку Україні в розробці політики та всебічних реформах із активним залученням держав-членів до підходу Team Europe. Серед провідних програм – програми з децентралізації, реформи державного управління та боротьби з корупцією.

До та під час війни ЄС тісно співпрацював з європейськими фінансовими установами, щоб підтримати Україну. З 2014 року Європейський інвестиційний банк і Європейський банк реконструкції та розвитку мобілізували Україні понад 10 мільярдів євро кредитів. За останні тижні Європейський інвестиційний банк перерахував до українського бюджету 668 млн. євро. ЄС також тісно співпрацює зі Світовим банком і

Міжнародним валютним фондом, які є ключовими партнерами в зусиллях України з 2014 року.

У лютому 2022 року Європейська Комісія затвердила річну робочу програму ЕІС, відкривши можливості фінансування на суму понад 1,7 мільярда євро в 2022 році. Запущена в березні 2021 року як головне нововведення в межах програми Горизонт Європа, ЕІС має загальний бюджет понад 10 мільярдів євро на період 2021–2027 років. Щоб мобілізувати всі можливі ресурси та надати підтримку, яка може допомогти Україні в ці складні часи, до робочої програми ЕІС було внесено зміни, щоб розпочати додатковий конкурс пропозицій, орієнтований на українську спільноту глибоких технологій, яка має великий потенціал для створення проривних інновацій. В останні роки українська стартап-сцена неухильно зростала та збільшувала свій внесок у економічне зростання України. Ця ініціатива має зміцнити українські технологічні екосистеми та підтримати інноваційні рішення для відновлення української економіки та інфраструктури після війни.

Відносини між ЄС та Україною у сфері досліджень та інновацій сягають 2002 року, коли Європейське Співтовариство та Україна підписали Угоду про співробітництво в галузі науки та технологій. У 2015 році Україна повністю приєдналася до програми «Горизонт 2020», дослідницької та інноваційної програми ЄС (2014-2020), за якою 170 українських організацій отримали близько 46 мільйонів євро фінансування ЄС і продемонстрували лідерство в інноваціях та передовий досвід у мобільності дослідників, а також в транспорті та енергетиці. У 2016 році Україна та ЄС також уклали угоду про приєднання країни до Програми досліджень та навчання Євратому. Програма досліджень і навчання Євратому спрямована на підвищення рівня ядерної безпеки та радіаційного захисту. 10 травня 2022 року Комісія оголосила про запуск нової схеми MSCA4Ukraine, що є частиною «Дій Марії Склодовської-Кюрі». Маючи загальний бюджет у 25 мільйонів євро, ця нова схема дозволить науковцям з України продовжувати свою роботу в Європі та країнах, що беруть участь у «Горизонт Європа»,

допомагаючи зберегти систему досліджень та інновацій України та свободу наукових досліджень загалом [29].

В розрізі торговельно-економічної інтеграції, пріоритет буде надаватися зміцненню бізнес-середовища та сприянню торгівлі та інвестиціям, використовуючи можливості зелених та цифрових трансформацій.

Механізмами Східного партнерства у сфері інвестицій та доступу до фінансування зосереджено на покращенні доступу до фінансування для малих і середніх підприємств (МСП) шляхом надання Європейським Союзом 1 млрд. євро фінансування в національній валюті та підтримки 500 000 МСП.

Передбачені інвестиції в модернізацію 3000 км пріоритетних доріг і залізниць вздовж розширеної мережі TEN-T з метою її завершення до 2030 р. [34].

Європейська Комісія запустила амбітну ініціативу розміром 20 мільйонів євро на підтримку української інноваційної спільноти. Завдяки цільовій поправці до робочої програми Європейської інноваційної ради (EIC) на 2022 рік ця нова ініціатива підтримає щонайменше 200 українських глибокотехнологічних (deep tech) стартапів на суму до 60000 євро кожен. Крім того, EIC запропонує нефінансову підтримку, таку як бізнес-консультації та пошук партнерів. Це підвищить спроможність українських інноваторів взаємодіяти з європейською інноваційною екосистемою, виходити на нові ринки та отримувати переваги від європейських інструментів фінансування.

Підтримка в розмірі 20 млн. євро буде розподілена через конкурс пропозицій для загальноєвропейської мережі асоціацій стартапів, які підтримують українських суб'єктів у галузі інновацій. Буде забезпечено взаємодію з відповідними ініціативами ЄС, такими як Enterprise Europe Network. Цим конкурсом, який розпочався 23 червня 2022 року, Європейська інноваційна рада (EIC) прагне забезпечити безперервність бізнес-активності українських технологічних компаній та сприяти їхньому розвитку. Ця ініціатива може допомогти підготувати українські стартапи до конкуренції за майбутні можливості фінансування EIC. EIC може фінансувати стартапи на суму до 17,5 мільйонів євро у вигляді грантів та інвестицій в акціонерний капітал, а також може

залучати подальші приватні інвестиції до втричі більшої суми, інвестованої державними фондами [68].

Крім того, після ратифікації Україною набула чинності угода про приєднання України до програми «Горизонт Європа» та Програм досліджень і навчання Євратому. Угоду підписали 12 жовтня 2021 року з нагоди саміту Україна-ЄС. Тепер європейські та українські дослідники та інноватори, університети, бізнес, у тому числі малі та середні підприємці (МСП), мають усі можливості співпрацювати на рівних умовах для досягнення спільних цілей та вирішення критичних проблем. З огляду на поточну агресивну війну Росії проти України та зобов'язання ЄС запропонувати конкретні засоби підтримки українській дослідницькій та інноваційній спільноті, Україна братиме участь у «Горизонті Європа» та Програмах Євратому без фінансового внеску у 2021 та 2022 роках. Внесок, від якого звільнили Україну, оцінюється приблизно в 20 мільйонів євро [61].

Ця підтримка є доповненням до поточних ініціатив «Європейський дослідницький простір для України» (ERA4Ukraine), Horizon4Ukraine та ERC for Ukraine, а також спеціальної схеми стипендій у розмірі 25 млн. євро в межах «Дій Марії Склодовської Кюрі» (MSCA) для переміщених дослідників України.

З моменту російської агресії ЄС, країни-члени та фінансові установи мобілізували понад 19 мільярдів євро на фінансову, гуманітарну, надзвичайну та бюджетну підтримку для України, а також готується до 3 мільярдів євро додаткової макрофінансової допомоги.

Це включає 4,2 млрд. євро макрофінансової допомоги ЄС і 620 мільйонів євро бюджетної підтримки, які вже виплачені, і ще 3 млрд. євро макрофінансової допомоги, які планується виділити цього року. 500 мільйонів євро бюджетної підтримки є частиною зобов'язань під час програми Stand up for Ukraine та міжнародної конференції донорів високого рівня в травні, щоб допомогти Україні задовольнити нагальні потреби сектору житла, освіти та сільського господарства на місцях. ЄС виділить 100 мільйонів євро на відновлення пошкоджених шкіл [80].

Надзвичайний пакет у розмірі 330 мільйонів євро, оголошений у березні, зосереджений на нагальних потребах внутрішньо переміщених осіб, включаючи соціальне житло та ремонт пошкодженої інфраструктури, зокрема об'єктів опалення, водопостачання та каналізації, а також підтримку стійкої цифрової трансформації та кібербезпеки, незалежні медіа та громадянське суспільство, тоді як попередні поточні проекти вартістю 185 мільйонів євро були скориговані відповідно до нагальних потреб на місцях.

Ще 3,1 млрд євро виділено в рамках Європейського фонду миру на поставку військової техніки Збройним Силам України.

Люди, які тікають від війни в Україні, можуть отримати тимчасовий захист у будь-якій країні ЄС, включаючи дозвіл на проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу та доступ дітей до освіти.

Комісія виділила 485 мільйонів євро на програми гуманітарної допомоги в Україні, які будуть реалізовувати гуманітарні партнери на місцях. Крім того, було надано понад 70 000 тонн натуральної допомоги на суму 440 мільйонів євро доставляються в Україну з держав-членів ЄС та третіх партнерів через Механізм цивільного захисту ЄС. Це включає в себе через запаси надзвичайних ситуацій RescEU медичне та спеціалізоване обладнання на суму майже 34 мільйони євро для запобігання ризикам для здоров'я населення, таким як хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні загрози для України.

ЄС також успішно скоординував 1000 медичних евакуацій українських пацієнтів через свій Механізм цивільного захисту, щоб надати їм спеціалізовану медичну допомогу в лікарнях по всій Європі.

З початку війни ЄС посилив свою безпосередню підтримку для зміцнення кіберстійкості України, виділивши 10 мільйонів євро на обладнання, програмне забезпечення та іншу відповідну підтримку. Ще 15 мільйонів євро з пакету в 330 мільйонів євро було надано на підтримку стійкої цифрової трансформації.

У рамках ширших заходів підтримки швидкого реагування вартістю 79 млн. євро для якнайшвидшого відновлення та реабілітації ЄС також підтримує боротьбу з

безкарністю в Україні за допомогою проекту вартістю 7,5 млн євро для підтримки розслідування Міжнародним кримінальним судом військових злочинів, скоєних Росією. Спільна слідча група ЄС, створена з Польщею, Литвою та Україною, також підтримується Європолем та Євроюстом.

ЄС надає 31 млн євро на підтримку громадянського суспільства в рамках тематичних програм «Громадянське суспільство» та «Права людини та демократія».

ЄС також надає підтримку через міжнародні фінансові організації, такі як ЄІБ та ЄБРР, надаючи гарантії ЄС, які дозволяють їм кредитувати український уряд та компанії, що надають життєво важливі послуги.

У травні 2022 року в Давосі паралельно із Всесвітнім економічним форумом відбувся круглий стіл, присвячений обговоренню «Плану реконструкції та відновлення України» з великими міжнародними інституційними й венчурними інвесторами та представниками Міністерства цифрової трансформації.

Тема України обговорювалася і в Польському домі в Давосі. Дискусія показала, як польські компанії оцінюють ситуацію і в чому бачать перспективу.

Польща може посилити свої позиції в Євросоюзі завдяки об'єднанню з Україною в економічний кластер, що має потенціал стати потужною силою в Європі. Це дасть їй певні переваги щодо свого позиціонування.

Польща є стратегічним партнером для України, насамперед, щодо співпраці із Євросоюзом та США. Польські компанії навчилися працювати з потоком американських і європейських інвестицій ще на початку 90-х. І це було ефективне використання. Тому до Польщі є довіра. У цьому сенсі Польща й Україна мають великі переваги щодо спільних проєктів у межах програм Євросоюзу, де потрібний партнер, насамперед в інноваційній сфері, а також в інших галузях, де є можливість брати участь Україні, але тільки з урахуванням європейського пакета.

За даними Польського економічного інституту (PIE), обсяг прямих іноземних інвестицій до Польщі у 2021 році збільшився на 82% і склав 24,8 млрд. дол. США [57].

Таким чином країна посіла 14 місце у світі та 3 місце в ЄС після Німеччини та Швеції за величиною припливу прямих іноземних інвестицій. Раніше рекордний обсяг інвестицій у Польщі був зафіксований у 2007 та склав 19,9 млрд. дол. США. За підсумками 2021 р. сукупна вартість іноземних інвестицій у Польщі становила 269 млрд. дол. США.

Раніше Польща не входила до найбільших європейських інвесторів, очолюваних Німеччиною (1417 проєктів на суму 43,8 млрд. дол. США), Великобританією (1125 проєктів на 37,4 млрд. дол. США) та Францією (725 проєктів на 28,9 млрд. дол. США) [65].

Наразі найбільше коштів іноземні інвестори вкладають у сферу виробництва – 42%, фінансових послуг – 22,7%, а також автотранспорт і зв'язок – 12,1%.

У 2021 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну склав 6549 млн.дол. США. А відповідно до щорічного дослідження Ukraine Deal Review 2021 від UVCA та партнерів, яке також включає дані за 3 місяці 2022 року, українська інвестиційна екосистема продовжувала нарощувати темпи зросту та укріплювати зв'язки з Європою та світом.

За результатами 2021 року українські стартапи залучили венчурні інвестиції на суму 779,6 млн дол. США – на 46% більше, ніж у 2020 році. У 2021 році український ринок венчурного капіталу поповнився шістьма новими гравцями – GEEK Ventures, SID Venture Partners, ZAS Ventures, ANCHOR, PAWA. Вони пропонують українським стартапам фінансування на рівні 0,5 млн дол. США, а також свій досвід та експертизу [78].

Україна наповнює практичними проєктами План відновлення, представлений на Конференції в Лугано та розрахований на 10 років. Економічна частина Плану спрямована на відновлення економіки та швидке економічне зростання. Для цього було визначено три амбітні цілі [58].

По-перше, протягом 12 місяців після припинення військової агресії російської федерації відновити безпечне середовище для комфортного життя людей і ведення бізнесу в Україні.

По-друге, забезпечити зростання ВВП України з 200 млрд дол. США у 2021 році до 500 млрд дол. США у 2032 році, та подальшу здатність економіки генерувати високі темпи економічного зростання. Й, нарешті, досягти повної відповідності економічним критеріям для членства в Європейському Союзі.

За словами віце-президента Європейської Комісії Валдіса Домбровскіса, забезпечення макрофінансової стабільності нашої держави є одним із найбільших пріоритетів Євросоюзу. Тож від початку повномасштабної війни європейські партнери ухвалили виділення Україні 19 млрд. євро допомоги. ЄС працює над тим, аби кошти якнайшвидше надійшли на рахунки України.

Як зазначив віце-президент Європейської Комісії, ЄС зробить все можливе задля того, аби наступного року макрофінансова підтримка України стала більш прогнозованою – на рівні 1,5 млрд доларів щомісяця [78].

Паралельно з цим допомагати Україні продовжать інші донори – США й інші держави світу, а також міжнародні фінансові установи - МВФ та Світовий Банк.

3.3. Ризики економічного співробітництва Україна – ЄС в контексті внутрішніх реформ і геополітичних змін

Аналіз економічного співробітництва Україна-ЄС свідчить, що цей процес відбувається в умовах певних ризиків, які виникають як в результаті внутрішніх українських проблем, так і в контексті геополітичних змін.

Крім цього, розвиток економічного співробітництва між Україною та ЄС може супроводжуватися такими ризиками, як:

- 1) подальше спрямування економіки держави на експортну модель розвитку, яка об'єктивно означає випереджаюче збільшення обсягів реалізації продукції національних підприємств на зовнішніх ринках при незначному позитивному впливі на економічну ситуацію всередині країни;
- 2) погіршення структури експорту внаслідок збільшенню його сировинної та низькотехнологічної складової з низькою доданою вартістю через спрощення доступу такої продукції на зовнішні ринки;
- 3) обмеженість технічних, у першу чергу інфраструктурних (особливо транспортних) можливостей для забезпечення експортної активності;
- 4) недостатня активність державних інститутів до послідовного і жорсткого захисту інтересів вітчизняних експортерів на міжнародному рівні;
- 5) збільшення на внутрішньому ринку низькоякісної, небезпечної для споживачів імпортової продукції.

Автори наукової доповіді «Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості» зазначають, що зі зняттям ЄС тарифних бар'єрів доступ промислових товарів на європейський ринок залишається утрудненим через наявність технічних (нетарифних) бар'єрів та неповністю сформовану систему технічного регулювання України [22].

Оскільки при підписанні Угоди АСАА умовами Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції передбачено, що торгівля товарами між Україною та ЄС в охоплених цією угодою секторах буде здійснюватися на тих самих умовах, що застосовуються в торгівлі товарами між країнами-членами ЄС, то доцільно включити до неї широке коло товарів українського експорту.

Це стимулюватиме модернізацію промислових потужностей, застосування новітніх стандартів, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності промислової продукції. На жаль, через збільшення питомої ваги низько технологічних виробництв у структурі вітчизняної економіки частка високотехнологічної продукції в загальному

обсязі експорту продукції переробної промисловості до країн ЄС, починаючи з 2013 р. не перевищувала 3,8% [32, С.434].

Дійсно, аналіз структури експорту в ЄС за широкими економічними категоріями, який наведено Держкомстатом, свідчить, що у структурі національного експорту до ЄС переважає сировинна продукція (див. Рис 2.3 у Розділі 2).

Орієнтація в експорті на сировинні товари є однією з основних вад економічного співробітництва між Україною та ЄС, враховуючи, що такі ринки не є сталими. Інша проблема – це порушення балансу між експортом та імпортом на користь імпорту з ЄС, тобто протягом періоду реалізації Угоди не вдалося досягти балансу експорту-імпорту і забезпечити захист інтересів вітчизняних експортерів на відповідному рівні.

Важливо розуміти, що одним з ризиків економічного співробітництва є те, що велика частина вітчизняних суб'єктів господарювання не поінформована про можливості, що відкриваються для них на європейських ринках, не всі підприємці в повній мірі володіють ситуацією щодо входження України в зону вільної торгівлі. Зокрема, багато з них не робили спроб аналізувати текст Угоди про асоціацію або принаймні звернутися до професійних консультантів і прорахувати економічний ефект від переорієнтації власного бізнесу на ринок Євросоюзу. Отже, створення Ради та Офісу просування експорту дійсно є важливими організаційними заходами для того, що змінити ситуацію на краще [36, С. 76].

Іншою проблемою, що має значення як для малих, так і для великих підприємств, є складнощі з пошуками торгових партнерів у ЄС, оскільки представники вітчизняного бізнесу не надто активно беруть участь в роботі семінарів, виставок та ярмарків, що проводяться в ЄС та за його межами. Тому так важливо, щоб активно працювала Рада експортерів та інвесторів при МЗС і українські представництва за кордоном сприяли встановленню торгівельно-економічних зв'язків для українських експортерів.

Для активного впровадження економічної співпраці необхідна активна державна фінансова підтримка, адже для розвитку виробництва за європейськими стандартами потрібні, як правило, додаткові кошти, отже актуальними є вирішення питань щодо

доступу українських експортерів до кредитних ресурсів на прийнятних умовах, доступ до закупки сировини та матеріалів належної якості для можливого нарощування експорту.

Однією з фінансових проблем, яка зашкоджує фінансовим інтересам українських експортерів залишається непрозора та, часто, несвоєчасна система повернення ПДВ. Хоча на даний час ця проблема частково вирішена шляхом системи автоматичного повернення ПДВ, залишаються проблеми з раніше накопиченою заборгованістю з повернення податку, а реінвестування прибутку як джерело внутрішніх інвестицій не в повній мірі використовується на потреби модернізації.

Щодо іноземних інвестицій, оскільки Україна отримує різні варіанти фінансової допомоги ЄС, потрібна більш прозора система державного розподілу цих коштів, адже, незважаючи на антикорупційні заходи, залишаються певні корупційні схеми і є приклади, коли державна підтримка розподіляється несправедливо.

Є ризик того, що отримання права на безмитний експорт по більшості товарних позицій на ринок ЄС є стимулом для вітчизняних виробників повністю сконцентрувати свої зусилля на цьому ринку, не приділяючи при цьому уваги потребам внутрішнього ринку. З іншого боку, така тенденція може приводити до консервації спеціалізації експорту України на товарах з порівняно низькою доданою вартістю. Як показав досвід приєднання України до СОТ, найбільшу вигоду від глобальних торговельних угод мають сектори традиційного експорту України – виробники продукції чорної металургії та сільськогосподарських товарів.

Серед інших ймовірних ризиків: зростання втрат для окремих галузей промисловості України через їх низьку конкурентоспроможність; відсутність коштів і необхідність пошуку партнерів та інвесторів для цілей модернізації наявних виробництв; зниження конкурентоспроможності національних сільськогосподарських продуктів на внутрішньому ринку у зв'язку з наявністю потужної системи державної підтримки сільського господарства в ЄС та інших країнах.

Досить активно розвивається експорт в країни ЄС сільськогосподарської продукції, про що свідчать наступні цифри: продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості у 2021 р. складала 32,2% від загального обсягу експорту [48].

Але у сфері сільськогосподарського експорту теж існують свої ризики: потужні українські агрохолдинги, що виробляють зернові культури, кукурудзу та пшеницю і були представлені на європейських ринках ще перед підписанням Угоди про асоціацію, швидко використовують надані ЄС квоти, які є незначними в порівнянні з загальними обсягами експорту та на фоні надзвичайно великої конкуренції з європейськими виробниками; основна специфічна проблема підприємств української харчової промисловості в контексті експорту її продукції до країн ЄС полягає в невідповідності продукції європейським технічним, санітарним, фітосанітарним стандартам, у використанні застарілого обладнання та технологічних процесів, тому, наприклад, у 2015 р. українські експортери не використали квоти на постачання в ЄС баранини, грибів, часнику, цукрових сиропів, крохмалю, висівок, цукрової кукурудзи та продукції з обробленого молока і масла тощо [40].

Експорт сільськогосподарської продукції рослинництва і тваринництва з України до ЄС ускладнюється тим, що 80% сільгоспідприємств країни є дрібними, а в Європі не вважають сільськогосподарськими підприємствами ферми площею менше двох гектарів. До того ж, дрібні господарства з технологіями «вчорашнього дня» і не в змозі конкурувати з високопродуктивними, високотехнологічними фермерськими господарствами Євросоюзу, які ще й користуються надзвичайно потужною державною підтримкою галузі [43].

Незважаючи на досить високий рівень державного регулювання, сфера міжнародної торгівлі залишається привабливою для використання з метою виведення коштів за кордон для ускладнення пошуку та конфіскації злочинних доходів або зворотного інвестування засобів у легальну економіку. Оскільки внутрішній ринок ЄС передбачає максимальну лібералізацію руху товарів та капіталу, то й проблема податкового шахрайства для його країн стоїть досить гостро. Наприклад, так зване

карусельне шахрайство є досить поширеним на території ЄС і полягає в тому, що шахраї імпортують товари, які не обкладаються ПДВ з інших країн, після чого перепродують їх з ПДВ низці інших компаній. В результаті товар може, навіть, повернутись до первісного продавця, а потім експортуватися. Після цього продавці зникають не заплативши податку.

З метою подолання зазначених ризиків державна політика економічного співробітництва з ЄС повинна не тільки передбачати бюджетну підтримку експорту, а й створювати відповідні умови для його зростання, оскільки в сучасних умовах міжнародної конкуренції для просування української продукції на зовнішні ринки недостатньо тільки зусиль її виробників. Потрібна суттєва допомога держави засобами кредитування і страхування експортних поставок, розгортання загальнонаціональної мережі інформаційних, маркетингових і консалтингових послуг, сприяння участі національних експортерів в економічних форумах, виставках і ярмарках, лобіювання експорту засобами економічної дипломатії.

Висновки до розділу 3

Поглиблення економічного співробітництва між Україною та ЄС потребує розвитку транскордонної співпраці на рівні регіонів, в яких, крім загальнодержавних програм економічного співробітництва, можуть реалізовуватися регіональні та місцеві програми транскордонного співробітництва з країнами ЄС у економічній сфері, які сприятимуть більш активній співпраці.

Для досягнення цілей Угоди про асоціацію у сфері економічної співпраці необхідним є комплексний механізм державного управління, який базується на поєднанні інституційного, нормативно-правового, організаційного, інформаційного механізмів, що представлені сукупністю принципів, методів, інструментів, застосування яких органами державної влади забезпечує створення відповідного регуляторного середовища, інституційної та організаційної структури співробітництва для успішної

реалізації економічної співпраці. Реалізація комплексного механізму забезпечить зміну правового поля, створення нової системи державного контролю за функціонуванням ринку продукції, умови для прозорої конкуренції, перегляд умов надання майже усього спектру фінансових, транспортних та інших послуг.

ВИСНОВКИ

У процесі написання кваліфікаційної роботи було здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження особливостей розвитку економічних відносин України та країн ЄС та обґрунтування механізму їх оптимізації в контексті реалізації геоекономічного вектору зовнішньоекономічної стратегії України в кризових умовах. Отримані результати дозволяють сформулювати наступні висновки.

Розвиток європейської інтеграції зумовлює необхідність проведення цілеспрямованої політики у сфері економічного співробітництва між Україною та ЄС для подальшого соціально-економічного розвитку країни, оптимізації суспільних відносин, підвищення добробуту українських громадян, наближення до європейських економічних стандартів.

Здійснено ретроспективний аналіз економічного співробітництва між Україною та ЄС в контексті євроінтеграції, визначено, що підписання Угоди про асоціацію передбачає здійснення економічного співробітництва у більш ніж 30 сферах, а розвиток процесу економічної інтеграції полягає у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

За 7 місяців 2022 року особливістю географічної структури зовнішньої торгівлі товарами стало поступове збільшення часток експорту (до 61 %) та імпорту (до 48 %) України до/з Європейського Союзу та відповідно наближення частки товарообігу України, яка припадає на ЄС і становить наразі 53,7 %, до показника деяких країн ЄС (зокрема Польщі – 63,7 %, Болгарії – 63,3 %, Литви – 62,7 %, Естонії – 58,4 % у 2021 р.)⁸ у їхній торгівлі всередині ЄС.

Скасування ЄС торговельних обмежень на український експорт дає можливість українській продукції конкурувати на рівних з продукцією країн ЄС і нарощувати експорт (у тому числі енергоресурсів, продовольства та сировини для його виробництва, капітального обладнання (крім транспортного) та його частин й аксесуарів). Це є інструментом підтримки України в умовах війни й сприятиме входженню економіки України до економічного простору ЄС.

Станом на серпень 2022 року на відміну від експорту до ЄС, який загалом збільшився на 9 % (до 15,6 млрд дол. США), імпорт з ЄС скоротився на 7 % і становив 14,3 млрд дол. США. Україна скоротила ввезення капітального обладнання та його частин й аксесуарів, споживчих товарів, промислових матеріалів та сільгосппродукції, водночас збільшивши імпорт українських паливно-мастильних матеріалів.

Зростання експорту української електроенергії до ЄС сприятиме розвитку енергетичного сектору України та надасть можливість частково замінити російський газ, який ЄС використовує для виробництва електроенергії.

Прискорюється євроінтеграційний рух України й у сфері зовнішньої торгівлі, про що свідчить зміцнення торговельних зв'язків з ЄС, зокрема наближення частки товарообігу України, який припадає на ЄС, до показника деяких країн ЄС (Польщі, Болгарії, Литви, Естонії) у їхній торгівлі всередині ЄС.

Доведено, що процес економічного співробітництва між Україною та ЄС відбувається в умовах певних ризиків, які виникають як в результаті внутрішніх українських проблем, так і в контексті геополітичних змін.

Російська військова агресія спричинила руйнівний вплив на економіку України, на її здатність торгувати з рештою світу, на її виробничі потужності та важливі шляхи експорту. За цих складних обставин ЄС допомагає Україні зберігати свою торговельну позицію з рештою світу і дедалі поглиблювати торговельні відносини з ЄС.

З початком повномасштабної війни в Україні логістичні маршрути експорту через закриття портів Чорного моря ускладнилися. А такі логістичні маршрути потребують додаткових витрат. Проте, 16 травня 2022 року на спільній прес-конференції у Варшаві

єврокомісара з питань сільського господарства Януша Войцеховського та міністрів сільського господарства України, Польщі, США, обговорювали план допомоги Україні в транспортуванні продукції в ЄС. Йшлося і про залізничні «коридори солідарності», про суттєву допомогу з логістикою і про найближчі до України польські порти у Гдині, Гданську та Свіноуйсьце, які зможуть стати хабами для української продукції.

Після початку активних бойових дій та фактичної втрати доступу до морських перевезень, кордон з ЄС став чи не єдиним вікном для здійснення Україною торгівлі із зовнішнім світом. Йдеться не лише про ЄС. Україна продовжує продавати свої товари, зокрема аграрні, до країн Африки та Азії транзитом через порти європейських держав. Рішення ЄС повністю відкрити ринки для України – це важливий жест підтримки нашої держави в умовах війни. Проте користь від нього отримують і самі європейці.

У 2021 році, завдяки далекосяжному порядку денному імплементації угоди про Поглиблену і всеохопну зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), двостороння торгівля між Україною та ЄС досягла найвищого рівня з моменту набуття чинності ПВЗВТ (понад 52 мільярди євро, що вдвічі перевищує показник до набуття чинності ПВЗВТ у 2016 році). Через російське вторгнення українська економіка і торгівля зі світом тяжко постраждали. Поряд із безліччю заходів у різних сферах, які ЄС вжив для підтримки України (від запровадження санкцій проти Росії до надання фінансування військової допомоги), ці торговельні заходи посилять економічну допомогу ЄС Україні та збережуть її доступ до світу в той час, коли вона стикається з російською агресією.

ЄС ніколи раніше не вживав таких заходів з лібералізації торгівлі, які є безпрецедентними за своїми масштабами: надання Україні нульового тарифу і доступу до ринку ЄС за нульовою до квотою. Від початку російської агресії ЄС надав пріоритетної ваги збереженню української економіки, що має вирішальне значення як для того, аби допомогти їй виграти цю війну, так і для того, аби втриматися на плаву після війни.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 1 липня 2014 року №1555-VII.
2. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року №1629-IV.
3. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року №1629-IV.
4. Закон України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» від 24.12.2015 р. №912-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – №3, ст.33.
5. Закон України «Про Концепцію загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 р. №228– IV.
6. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - №40, ст. 2021.
7. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - №40, ст. 2021.
8. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. №1861-IV.
9. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25.

10. Меморандум про взаєморозуміння щодо діалогу з аграрних питань між Міністерством аграрної політики України та Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Сільське господарство та розвиток сільської місцевості».

11. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – №37, – ст.379.

12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 25 жовтня 2017 р. №110 .

13. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки».

14. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р.

15. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво. Угоду ратифіковано Законом N 368-IV (368-15) від 25.12.2002 р.

16. Біла С.О. Стратегічні пріоритети міжнародного економічного співробітництва України та ЄС у сфері сталого розвитку / С.О.Біла. І.М. Захаров // Стратегія розвитку України. НАУ. – 2017. – № 2. – С. 27- 34.

17. Біловол В.С., Біленко А.О. Правові основи членства держав у європейському союзі та перспективи для України // Юридичний науковий електронний журнал. 2020. – №1. – С. 282-284.

18. Енциклопедія з експортування в ЄС на засадах ПЗВТ [Текст] / [уклад. М. Хеллер, С. Нерпій, В. Пятницький]. – К, 2016. – 1723 с.

19. Європейський проект та Україна: монографія [Текст] / А.В. Єрмолаєв, Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська, О.О. Резнікова та ін. - К.: НІСД, 2012. – 192 с.

20. Іванов С.В. та ін. Україна в європейському науково-освітньому та інноваційному просторі: концепція адаптації та інтеграції в умовах Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2018. – 331 с.
21. Імплементация євроінтеграційних реформ у сфері науки й технологій. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС. Київ. 2017. – 56 с.
22. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості [Текст]: [наукова доповідь / За ред. В.М. Гейця, Т.О. Осташко] - Київ, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2016. – 184 с.
23. Кириленко О. В. Про виконання цільової програми наукових досліджень НАН України «Науково-технічні основи енергетичного співробітництва між Україною та Європейським Союзом» (Об'єднання-3) (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 13 лютого 2019 р.) / О. В. Кириленко // Вісник Національної академії наук України. – 2019. – № 4. – С. 32-36.
24. Кіндзерський Ю.В. Євроінтеграційний вектор модернізації суспільства: проблеми формування в Україні. Євроінтеграційний ресурс розвитку глобального підприємництва [Електронний ресурс]: Збірник матеріалів Дискусійної платформи; 17 травня 2019 р. / за ред. А.М. Поручника. Київ: КНЕУ, 2019. – С. 34-36.
25. Козирєва О. Поглиблення інтеграції України з ЄС / О. Козирєва // Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2015 Серія Економіка. Ви.2(4). Ч1. – С.157-163.
26. Корочанська А.О. Пан'європейський рух: ідея та втілення / А.О. Корочанська // Література та культура Полісся, серія «Історичні науки». – 2016. – Вип.81, № 4. – С.202-207.
27. Набок І.І. Інтеграція України у спільний авіаційний простір ЄС/ І.І.Набок// Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 2021 року, м. Київ) у 2 частинах. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. – Ч.2. – С. 39-42.

28. Паянова Л.В. Методологічні засади транскордонного співробітництва між Україною та країнами ЄС / Л.В.Паянова, А.Ю.Стрижакова // Sciences of Europe (Praha, Czech Republic). – 2018. – VOL1, №29. – С. 26-31.

29. Підоричева І. Ю. Науково-технологічне та інноваційне співробітництво між Україною та Європейським Союзом: перспективи і стратегічні напрями розвитку / І. Ю. Підоричева // Економіка України. – 2022. – № 2. – С. 50-74.

30. Пічкурова З.В. Особливості реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері інтелектуальної власності // Угода про асоціацію з ЄС як інструмент забезпечення стійкості економіки України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25-26 листопада 2021 року, м. Київ) у 2 частинах. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. Ч.1. – С. 99-102.

31. Побоченко Л.М. Дослідження інноваційної активності України в порівнянні з країнами ЄС / Perspectives of world science and education /: IV International scientific and practical conference, Desember 25-27, 2019 Economic science: Osaka, Japan, 2019. – С. 705-714.

32. Побоченко Л.М. Україна й Європа: цінності та стандарти/ Б.В. Глуховська, Л.М.Пбоченко // Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020: міжнародна науково-практична конференція, 17 квітня 2020 року: тези доп. – К., 2020. – С.434-440.

33. Рибаківа Т. О. Сучасний стан інвестиційно-фінансового співробітництва України та європейського союзу / Т. О. Рибаківа // Економічний вісник університету. - 2020. – Вип. 46. – С. 183-191.

34. Розвиток інноваційної системи України в європейському науково-технологічному просторі: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України І.Ю. Єгорова; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2018. – 198 с.

35. Румянцев А.П. Пріоритети розвитку економічної співпраці України з ЄС / А.П. Румянцев, Д.О. Антоненко // Стратегія розвитку України. – 2018. – № 2. – С. 130-133.
36. Сіденко В. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В. Сіденко. - Київ: Заповіт, 2018. – 214 с.
37. Соколова З.С. Порівняльний аналіз цифрової конкурентоспроможності країн Європи та України / З.С.Соколова // I Всеукр. наук.-практ. конф. “Фінансова політика України в умовах європейської інтеграції”, 20 лютого 2020 р., Львів. – Л.: Факультет управління фінансами та бізнесу ЛНУ ім. І. Франка, Кафедра фінансового менеджменту, 2020. – С. 317-320.
38. <http://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України
39. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_en.htm – Офіційний сайт Представництва Євросоюзу в Україні.
40. <http://www.me.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства економіки України.
41. <http://www.minagro.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України.
42. <http://www.nas.gov.ua> – Офіційний сайт Національної академії наук України
43. <https://business.dii.gov.ua/eepo> – Офіційний сайт Офісу з розвитку підприємництва та експорту України.
44. <https://customs.gov.ua/> – Офіційний сайт Державної митної служби України
45. <https://europeanunion.europa.eu/> – Офіційний сайт Європейської комісії.
46. <https://european-union.europa.eu/>. – Офіційний сайт Європейського Союзу.
47. <https://pulse.kmu.gov.ua/> – Офіційний сайт Урядової інформаційно-аналітичної системи «Пульс Угоди».
48. <https://ukrstat.gov.ua/> – Офіційний сайт Державної служби статистики України.

49. Віртуальна бібліотека угод між ЄС та Україною та словник основних понять Євросоюзу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/virtual_library/index_uk.htm
50. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 №554 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua
51. Єврокомісія представила план підтримки сільськогосподарського експорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/12/7139304/>
52. ЄС робить кроки, щоб призупинити всі мита на імпорт з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/IP_22_2671
53. Заява за результатами 20-го Саміту Україна-ЄС, Брюссель, 9. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/.../zayava-za-rezultatami-20-go>.
54. Законодавче наближення і пряма дія Угоди про асоціацію. – 2019. URL: <https://eu-agreement.edera.com/b2/p4>
55. Зовнішня торгівля товарами України у січні-травні 2022 року / Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-ukrayiny-u-sichni-travni-2022>.
56. Львова О.Г. Ідейні засади європейської інтеграції [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua>
57. Меморандум між Україною та Польщею щодо розробки інструментів сприяння торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.chernihiv-oblast.gov.ua/S_oglyad_statti
58. Обух В. Відновити експорт в умовах війни: складно, але життєво необхідно [Електронний ресурс] / В. Обух. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/>

rubriceconomy/3449529-vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zittevo-neobhidno.html

59. Підсумкова декларація Ризького саміту Східного партнерства. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/.../703405>

60. План дій «Україна-Європейський Союз». Європейська політика сусідства. Дата схвалення Кабінетом Міністрів України: 12.02.2005 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_693

61. Політика ЄС щодо України. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/eu-policy/assistance>

62. Порядок денний асоціації Україна - ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_990

63. Причепя І. В. Інвестиційна політика європейського союзу в межах зовнішньоекономічних зв'язків з Україною [Електронний ресурс] / І. В. Причепя, О. А. Сметанюк, О. Г. Ратушняк. // Ефективна економіка. – 2020. – № 5. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_5_34

64. Римська декларація Служба зовнішньої діяльності ЄС. - Режим доступу: <https://eeas.europa.eu/delegations>

65. Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами. Повідомлення Європейської Комісії для Ради та Європейського Парламенту. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.delukr.cec.eu.int/ua/eu_and_country/bilateral_relations

66. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012/page

67. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

68. Шуштершич Я. Як ЄС може допомогти українській економіці вижити в умовах війни [Електронний ресурс] / Я. Шуштершич, Ю. Кобаль, П. Востнер. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/yak-yes-mozhe-dopomogty-ukrayinskij-ekonomitsi-vyzhyty-v-umovah-vijny/>
69. European Commission: Joint communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Review of the European Neighbourhood Policy [Електронний ресурс]. -Режим доступу: http://eeas.europa.eu/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf.
70. Council conclusions on the Review of the European Neighbourhood Policy [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en>
71. EU report: Implementation of reforms continues to bring EU and Ukraine closer together. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_6736
72. Fontaine P. Europe in ten points / P. Fontaine. 2nd ed. Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, – 1995. – 46 p.
73. Mitrany D. The Prospect of Integration: Federal of Functional / D. Mitrany // Functionalism: Theory and Practice in International Relations. Editors A.J.R. Groom and P. Taylor. – London : University of London Press, 1975. – P. 70, 72-78.
74. Horizon 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation. URL: <http://ec.europa.eu/research/horizon2020>
75. Joint Declaration of the Eastern Partnership summit (Riga, 21-22 May 2015). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/05/21-2>
76. Leijten J. Innovation policy and international relations: directions for EU diplomacy. European Journal of Futures Research. 2019. – Vol. 7 (4). <https://doi.org/10.1186/s40309-019-0156-1>.

77. Rohoza M., Perebyynis V., Verhal K. Cooperation and integration processes and models in context of development of branches of economy and territories. *Virtual Economics*. 2019. – Vol. 2 (1). – P. 49-63 <https://doi.org/10.34021/ve>.

78. The official site of European Commission. Europe 2020 strategy [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en

79. The official site of European Commission. Investment [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/investment/>

80. Ukraine and the EU. European Union External Action. Delegation of the European Union to Ukraine. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/1937/ukraine-and-eu_en

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС у 2021 році

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт/Exports			Імпорт/Imports ²		
	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу
Усього	26792969,3	149,4	100,0	28954281,2	125,2	100,0
у тому числі						
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	395786,6	130,9	1,5	753791,9	123,1	2,6
01 живі тварини	800,1	76,6	0,0	89480,5	113,0	0,3
02 м'ясо та їстівні субпродукти	198139,0	154,8	0,7	204150,9	138,0	0,7
03 риба і ракоподібні	35547,0	137,5	0,1	107218,2	118,8	0,4
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	149420,1	107,1	0,6	343881,7	119,0	1,2
05 інші продукти тваринного походження	11880,5	151,8	0,0	9060,6	153,5	0,0
II. Продукти рослинного походження	3835689,3	122,3	14,3	658421,1	106,2	2,3
06 живі дерева та інші рослини	4968,9	234,8	0,0	60714,6	151,7	0,2
07 овочі	60130,7	77,7	0,2	106557,5	112,7	0,4
08 їстівні плоди та горіхи	310041,4	169,7	1,2	112210,8	86,2	0,4
09 кава, чай	4366,8	119,5	0,0	109967,2	101,9	0,4
10 зернові культури	1934847,6	116,3	7,2	91862,5	99,0	0,3
11 продукція борошномельно-круп'яної промисловості	22313,4	125,0	0,1	17207,2	136,4	0,1
12 насіння і плоди олійних рослин	1479166,9	129,2	5,5	146345,6	114,1	0,5
13 шелак природний	2202,3	839,8	0,0	13446,1	101,0	0,0
14 рослинні матеріали для виготовлення	17651,3	40,1	0,1	109,5	207,7	0,0
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	2362555,5	135,3	8,8	88610,9	127,2	0,3
IV. Готові харчові продукти	1079980,7	113,3	4,0	2263244,2	121,0	7,8
16 продукти з м'яса, риби	7766,9	168,8	0,0	80921,4	123,8	0,3
17 цукор і кондитерські вироби з цукру	95777,9	118,1	0,4	80702,2	179,6	0,3
18 какао та продукти з нього	76101,5	113,2	0,3	259502,7	114,2	0,9
19 готові продукти із зерна	141241,6	128,8	0,5	248900,7	120,0	0,9
20 продукти переробки овочів	88043,7	87,0	0,3	131607,6	121,2	0,5
21 різні харчові продукти	68518,0	116,2	0,3	386183,7	119,2	1,3
22 алкогольні і безалкогольні напої та оцет	122096,5	183,6	0,5	410855,5	122,5	1,4
23 залишки і відходи харчової промисловості	472919,4	103,3	1,8	287107,9	123,1	1,0
24 тютюн і промислові замінники тютюну	7515,2	124,5	0,0	377462,6	116,4	1,3
V. Мінеральні продукти	3893305,4	188,4	14,5	3240423,8	157,0	11,2
25 сіль; сірка; землі та каміння	299810,7	159,3	1,1	53739,9	107,8	0,2
26 руди, шлак і зола	3012141,4	207,6	11,2	11362,7	149,8	0,0
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	581353,3	136,1	2,2	3175321,2	158,3	11,0
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	931159,6	170,9	3,5	5298739,4	122,8	18,3
28 продукти неорганічної хімії	171516,2	155,3	0,6	117872,4	128,9	0,4
29 органічні хімічні сполуки	207914,8	166,9	0,8	236328,2	130,3	0,8
30 фармацевтична продукція	21506,6	121,0	0,1	2016432,2	117,6	7,0
31 добрива	262950,6	345,3	1,0	687347,8	187,7	2,4
32 екстракти дубильні	92377,2	136,1	0,3	338011,5	121,8	1,2
33 ефірні олії	38309,1	123,7	0,1	576153,1	115,4	2,0
34 мило, поверхнево-активні органічні речовини	14611,4	100,2	0,1	379599,9	115,3	1,3
35 білкові речовини	49672,8	133,2	0,2	102337,0	116,0	0,4
36 порох і вибухові речовини	5746,3	415,1	0,0	7789,7	127,0	0,0

Продовження Таблиці А.1

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт/Exports			Імпорт/Imports ²		
	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загальног о обсягу	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загальног о обсягу
37 фотографічні або кінематографічні товари	116,1	93,4	0,0	13982,0	100,4	0,0
38 різноманітна хімічна продукція	66438,6	104,2	0,2	822885,7	110,1	2,8
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	421638,2	215,8	1,6	2216055,0	134,3	7,7
39 пластмаси, полімерні матеріали	380894,8	219,7	1,4	1780986,5	136,0	6,2
40 каучук, гума	40743,4	185,0	0,2	435068,5	127,6	1,5
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	150189,6	121,1	0,6	144653,8	119,5	0,5
41 шкури	81621,7	115,1	0,3	98524,1	98,8	0,3
42 вироби із шкіри	42855,4	130,3	0,2	45191,6	219,9	0,2
43 натуральне та штучне хутро	25712,5	127,4	0,1	938,1	115,9	0,0
IX. Деревина і вироби з деревини	1436874,0	146,5	5,4	215120,7	135,6	0,7
44 деревина і вироби з деревини	1433945,7	146,4	5,4	206179,5	136,9	0,7
45 корок та вироби з нього	196,4	106,3	0,0	8411,9	109,5	0,0
46 вироби із соломи	2731,9	188,7	0,0	529,3	155,2	0,0
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	189333,5	140,3	0,7	811484,4	122,3	2,8
47 маса з деревини	2360,6	75,7	0,0	92827,4	163,0	0,3
48 папір та картон	168462,9	142,6	0,6	697727,4	120,5	2,4
49 друкована продукція	18509,9	134,6	0,1	20929,6	75,0	0,1
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	674314,3	107,5	2,5	710516,3	107,4	2,5
50 шовк	0,3	3,7	0,0	424,1	89,1	0,0
51 вовна	998,8	90,3	0,0	25822,5	93,3	0,1
52 бавовна	733,3	69,5	0,0	44564,4	101,9	0,2
53 інші текстильні волокна	132,4	67,5	0,0	3018,0	110,2	0,0
54 нитки синтетичні або штучні	4815,0	113,7	0,0	49910,7	105,2	0,2
55 синтетичні або штучні штапельні волокна	12178,0	164,9	0,0	71601,8	113,0	0,2
56 вата	30940,8	96,2	0,1	117577,7	107,3	0,4
57 килими	15729,6	115,0	0,1	18536,1	113,6	0,1
58 спеціальні тканини	3841,8	115,7	0,0	36161,7	125,5	0,1
59 текстильні матеріали	3876,9	153,3	0,0	120021,7	115,9	0,4
60 трикотажні полотна	7999,9	160,6	0,0	45703,9	125,3	0,2
61 одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	124178,0	125,1	0,5	34122,3	123,2	0,1
62 одяг та додаткові речі до одягу, текстильні	304549,8	94,4	1,1	33562,2	121,3	0,1
63 інші готові текстильні вироби	164339,5	121,7	0,6	109489,2	87,0	0,4
XII. Взуття, головні убори, парасольки	158028,9	112,0	0,6	60537,2	105,1	0,2
64 взуття	149384,9	111,2	0,6	56226,4	105,5	0,2
65 головні убори	5231,9	130,6	0,0	2412,2	145,1	0,0
66 парасольки	2896,3	127,7	0,0	754,8	63,1	0,0
67 оброблені пір'я та пух	515,9	111,4	0,0	1143,9	79,2	0,0
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	327752,1	128,8	1,2	372812,6	115,1	1,3
68 вироби з каменю, гіпсу, цементу	57893,1	133,3	0,2	109814,1	121,1	0,4
69 керамічні вироби	68442,4	144,4	0,3	145924,7	108,8	0,5
70 скло та вироби із скла	201416,7	123,0	0,8	117073,8	118,3	0,4
XIV. 71 Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	37411,9	153,8	0,1	63081,1	135,2	0,2
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	6355220,8	214,1	23,7	1520215,9	126,4	5,3

Закінчення Таблиці А.1

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт/Exports			Імпорт/Imports ²		
	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до 2020	у % до загального обсягу
72 чорні метали	5428676,9	226,8	20,3	389593,1	117,4	1,3
73 вироби з чорних металів	596834,7	152,8	2,2	488096,1	129,1	1,7
74 мідь і вироби з неї	65137,9	267,0	0,2	115766,2	167,3	0,4
75 нікель і вироби з нього	398,1	183,4	0,0	4766,4	87,9	0,0
76 алюміній і вироби з нього	88324,2	167,6	0,3	175772,5	137,8	0,6
78 свинець і вироби з нього	31044,4	157,8	0,1	962,4	116,0	0,0
79 цинк і вироби з нього	346,1	4760,5	0,0	10693,3	102,5	0,0
80 олово і вироби з нього	328,9	577,5	0,0	1906,5	131,6	0,0
81 інші недорогоцінні метали	34823,1	112,1	0,1	18255,8	120,4	0,1
82 інструменти, ножові вироби	12400,6	158,6	0,0	107728,7	113,8	0,4
83 інші вироби з недорогоцінних металів	96906,0	197,5	0,4	206675,0	122,8	0,7
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3190931,2	119,8	11,9	5881426,8	118,6	20,3
84 реактори ядерні, котли, машини	617373,0	118,1	2,3	3864803,6	128,2	13,3
85 електричні машини	2573558,2	120,3	9,6	2016623,1	103,8	7,0
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	255922,5	117,0	1,0	3521008,3	131,2	12,2
86 залізничні локомотиви	110530,6	82,4	0,4	60249,8	134,3	0,2
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	53709,3	134,2	0,2	3271881,5	128,3	11,3
88 літальні апарати	6616,0	101,8	0,0	176317,6	224,9	0,6
89 судна	85066,5	223,6	0,3	12559,3	126,2	0,0
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	46375,9	101,9	0,2	560614,5	118,0	1,9
90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	45626,8	101,2	0,2	558528,5	118,0	1,9
91 годинники	434,0	919,2	0,0	1152,2	155,6	0,0
92 музичні інструменти	315,0	79,5	0,0	933,8	108,7	0,0
XX. Різні промислові товари	1040715,5	129,6	3,9	455951,4	96,4	1,6
94 меблі	897300,7	141,1	3,3	201117,0	130,9	0,7
95 іграшки	61911,4	95,4	0,2	74405,0	183,5	0,3
96 різні готові вироби	81503,4	80,0	0,3	180429,3	64,7	0,6
XXI. 97 Твори мистецтва	751,6	235,1	0,0	5345,6	400,3	0,0
Товари, придбані в портах	204,8	24,7	0,0	43030,8	99,6	0,1

Джерело: Державний комітет статистики України

Додаток Б

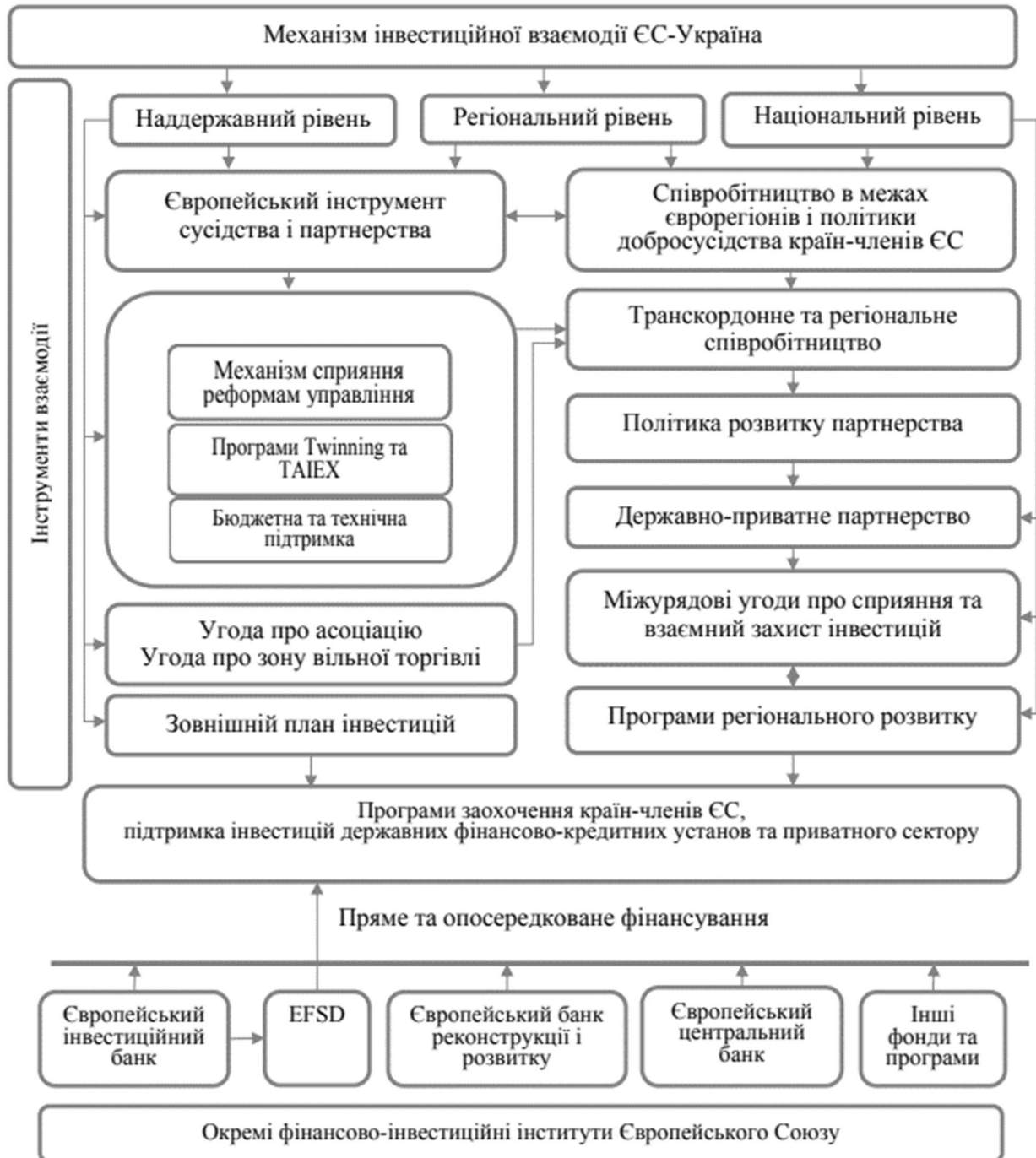

Рис. Б.1 Механізм інвестиційної взаємодії ЄС-Україна